

Іван Юцишин.

Проект на зміну державного шкільного закону з дня 14. мая 1869.

==== Слово від автора. =====

Не в усіх коронних краях австрійської монархії однаково розвиваються народні школи. В одних краще, в других слабше. Західні краї беруть верх над східними. Що-ж торкаєть ся Галичини, то вона мабуть чи не останнє місце займає в шкільній освіті і елементарнім вихованню.

Особливо покривджені Українці. В нас нема ні одної української учительської семінарії, ні одної фахової школи, ні одної виділової (міщанської) школи, ба нема навіть ні одної української 5-п або 6-п клясової школи. Ледво можна начислити кільканадцять 4-о клясових шкіл з т. зв. „українською“ викладовою мовою. Прочі школи, — се 3 — 2 — а найчастійше 1-о клясові двоєглядя. І вони не українські! Учителі мусять навчати в них польської мови, починаючи вже з другого (!) року наук. Інтензивність навчання зависєма головню від шкільного інспектора. Коли він поляк-шовініст, тоді вимагає від учителя, щоб українські 8-п літні діточки вивчили добре польську мову в письмі й слові. Сердега-вчитель, рад не рад, мусять вдовольнити шкільне начальство, і переміняє українську школу просто на польську. Тоді криядить він усі предмети навчання, забуває навіть на рідну українську мову діточок, а вчить їх тільки польської мови. Ми, австрійські Українці, можемо отже сміло сказати, що в нас нема рідної, української школи. Бувають тільки утравкістичні, а частійше ще такі польські.

Наслідки такого стану дуже сумні. Галичину можна поставити на першій місці в ряді країн анальфабетів, а українські народні маси, се гідна жалю отара неграмотних гурожан. Тут іменно стремлять корінь їх культурної відсталости, економічної нужди й політичної деморалізації.

Українська інтелігенція в Галичині вікови не інтересувала ся щиро сиравою рідних народних шкіл. Було своє Педагогічне Товариство, що мало журити ся українськими народними школами, та, як пині так і давнійше, не мало виднійшої матеріальної помочі від громадянства, щоб ратувати народню рідну школу. Навіть Краєвий Шкільний Союз, до которого стільки привязувала надій уся Україна, — і той нічого не зробив для народних шкіл, бо не знав що й як робити, та й не було гроша. Тільки останніми часами, за допомогою народного вчительства, виробляють ся якісь там пляни, та ще не знати, що з них буде. Здаєть ся, залунає новий клич за приватними українськими народними школами!

Не відновляю значіння й вартости приватним народним школам. Їх хочуть мати й мають різні народи в Австрії. Однак завважую, що приватні народні школи не розв'яжуть проблему елементарної освіти українського народа, не стримають денаціоналізації й польонізації наших сільських і міських мас, яку ширить офіціальна народня школа. Ми абсолютно за слаба економічно нація, щоб могли витримати конкуренцію з офіціальною школою й паралізувати нашим приватним народним шкільництвом її польонізаторську діяльність.

Ми мусимо ратувати публичні українські народні школи!!!

Боротьба трудна, бо народні школи остають під виключною владою Поляків, польської Ради шкільної краювої й її органів. Ту аномалію треба знищити. А на се одного й певна рада: вирвати наші народні школи з рук польської влади й віддати їх під управу рідному народови. Коли се в скорі не наступить, так ми, австрійські Украївці, станемо небаром без своїх народних шкіл. Тоді порівняємо ся з нашим закондонними Братами!

Український нарід в Австрії мусить впиюнути ся в центрального правительства за свої народні школи, мусить вибороти їх у віденським парламенті. Дорога до сеї мети: — — Зміна державного шкільного закону з дня 14. мая 1869.

Автор.

*

*

*

Державний шкільний закон з дня 14. мая 1869*).

I.

Теоретична Часть.

Головні основи навчання й виховання в народних школах зложені в державнім шкільнім законі з дня 14. мая 1869 року.

Справедливість наказує признати, що законодавці були наввіні щирим демократичним духом, та бажали, щоб з добра публичного навчання й виховання в народних школах користали найширші верстви народних мас.

Одиак впродовж 45-п літ, які перетрєвав сей закон у своїм первіснім виді, змінили ся багато економічні, політичні й культурні вимоги австрійських народів, і досвід показує, що закон вимагає нині основних змін.

Австрійські вчительські товариства „Deutsch-österreichischer Lehrerbund“ і „Союз славянського учительства в Австрії“ рішили випрацювати проєкт на зміну державного шкільного закону з дня 14. мая 1869. „Взаїмна Поміч Учительська“, як член „Союза славянського учительства в Австрії“, випрацювала й також від себе проєкт, запросивши на референта автора отсих стрічок. Оброблений реферат був відтак предметом дискусії на Загальних Зборах „Взаїмної Помічі“ дня 20. марта 1913. Отсей проєкт треба отже вважати висловом поглядів не-йно самого автора, але й також загаду українського вчительства, на справу організації народнього шкільництва.

Основний державний закон про народні школи з дня 14. мая 1869. складаєть ся з двох частий:

- А. Про публичні школи (Von den öffentlichen Volksschulen);
- Б. Про приватні школи (Von den Privatlehranstalten).

*) Gesetz vom 14. Mai 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden. — „Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Oesterreich“ XXIX Stück. Ausgegeben und versendet am 20. Mai 1869. Jahrgang 1869. № 62. Seite 277—288.

Перша часть (А. Про публичні школи) має сім розділів:

I. Ціль і організація школи (Zweck und Einrichtung der Schulen):

1. Народня школа (Allgemeine Volksschule),
2. Міщанська (вишлогова) школа (Bürgerschule).

II. Про обовязок посилан'я дитин до школи (Schulbesuch).

III. Про образованє вчительства й уздібненє до вчительського званя (Lehrerbildung und Befähigung zum Lehramte).

IV. Дальше образованє вчительства (Fortbildung der Lehrer).

V. Правні відносини учителів (Rechtsverhältnisse der Lehrer).

VI. Основуванє шкіл (Errichtung der Schulen).

VII. Кошти народних шкіл і їх покритє (Aufwand des Volksschulwesens und Bestreitung derselben).

Друга часть (Б. Про приватні школи) має один тільки розділ.

Цілбий закон кінчать ся **Додатковими Приписами.**

Перейдемо тепер обидві части, щоб познакомити читача із змістом і духом цілого закона.

А. Перша часть.

I. Ціль і організація школи.

Сей розділ обіймає 19 параграфів.

В §§ 1—2 говорить ся про ціль шкільного навчання й виховання, та означуть ся понятє публичної школи. — Народня школа має виховувати релігійно-морально, розвивати розум дитин і дати їм такий засіб знаня, щоб вони вирости на чесних і пожиточних членів суспільности.

1. Народня школа.

§§ 3—16.

До наукових предметів в народній школі належать: релігія, мова, рахунки, наука природи, географія, історія, наука про рідну країну й її конституційний устрій, писанє, геометрія, спів, гімнастика. Дівчата повинні також навчати ся якихсь жіночих робіт і домашнього господарства. Обєм науки поодиноких предметів зависимий від числа учителів, приділених до кожної школи. План науки для народних шкіл і все, що торкаєть ся їх внутрішнього устрою, видає міністер освіти в порозуміню з шкільною крайвою управою, або на основі єї пропозицій.

Релігії навчають духовні власти і виконують надзір над її навчанєм. Про число наукових годин для релігії рішає науковий план. Розклад предметів на поодинокі класи належить також до духовних властей. Учителі релігії і духовні власти мають повинувати ся основним шкільним законам і розпорядкам шкільного начальства. Розпорядки шкільних властей про науку релігії і релігійних вправ подає до відома управі школи повітова шкільна власть. Розпорядки, що противорічать загальному шкільному порядку, не будуть оголошувані. Там, де нема священяка, що міг-би правильно навчати релігії, можна поручити сю функцію, за дозволом духовних властей, учителями того самого віроісповіданя, що й діти. Коли церква, або віроісповідна гро-

вада, перестане навчати релігії, тоді повинно шкільне начальство, по порозумінню з інтересованими, видати відповідні розпорядки.

Про викладову мову й науку другої краюї мови рішає краюва шкільна власть, по порозумінню з тими, що удержують школу. Предмет науки треба так розложити на поодинокі літа, як довго дитина ходить до школи, щоб кожний рік був окремим степенем науки. Поділ учеників на відділи й класи зависимий від числа учеників і учителів. Чи хлопців належить відділити від дівчат, про те рішає повітова шкільна власть, по порозумінню з місцевою управою. Книжки до навчання й читання поручає міністер освіти, по порозумінню з краювою шкільною управою. Вибір із дозволених книжок належить до повітових шкільних властей, котрі засягають у тім питанню опінії окружних конференцій. Число наукових годин в кожній класі народньої школи визначає науковий план. У фабричних школах треба назначити тижневою бодай 12 годин науки й розложити їх по змозі рівномірно на поодинокі дні. Наукові години можуть припадати тільки межі семою годиною рано і шестою вечером, виймаючи полудневу пору. З огляду на місцеві потреби можна з народними школами злучити виховуючі заведення, навчане дітей, що необов'язані ще ходити до школи, або спеціальні фахові курси, що дають сельсько-господарське або промислове образование.

Число вчителів у кожній школі зависиме від числа учеників. Коли число учеників у трох по собі слідующих роках дійде пересічно до 80, тоді треба безумовно дати другого вчителя; коли дійде до 160, третого, і так дальше в тім самім відношенню побільшувати число вчителів. Раза признані посади можна зивати тільки за дозволом краюї шкільної власти, та й то в тих тільки случаях, коли впродовж п'ятилітнього періоду число учеників не дійде до вище згаданої цифри. Відвічальним управителем народньої школи є учитель, а там де їх більше, визначений старший учитель. Школи з одною вчительською посадою належить обсаджувати одним учителем; коли при школі дві або три вчительські посади, то одну з них можна обсадити молодшим учителем. Коли-ж при якійсь школі чотири або пять посад, тоді можна там замінувати двох молодших учителів. При більшій скількості вчительських посад можна третину обсадити молодшими вчителями.

Такі самі постанови обов'язують і жіночі самостійні школи, їх устрій, вибір науки, число молодших і старших учительок. При жіночій школі, де є більше учительок, управляюча школою вчителька називається ся „старшою вчителькою“. Старші й молодші вчительки при жіночій школі мають навчати дівчат жіночих робіт і домашнього господарства; для тої науки треба творити окремі відділи при жіночих школах. При таких жіночих школах, де вчать учителі, треба назначувати окремо вчительки жіночих робіт. Там, де нема самостійних жіночих шкіл, треба для дівчат, обов'язаних ходити до школи, оснóвувати окремі школи робіт, независимо від народньої школи, або спільно з нею. Чи в вищих класах народньої школи можуть учити вчительки також і хлопців, про те рішає краюве законодавство.

2. Міщанська (виділова) школа.

§§. 17—19.

Міщанська школа повинна тим ученикам, що не підуть до середних шкіл, дати таке образование, що переступає межі науки, назначені народній

школі. Та школа обіймає отсі предмети: релігію, мову й стиль, географію, історію, знанє рідної країни й її конституційного устрою, натуральну історію, історію природи, арифметику, геометрію, бухгалтерію, вільноручні й геометричні рисунки, каліграфію, спів і гімнастику. Крім того дівчата мусять учити ся жіночих робіт і домашнього господарства. В німецьких міщанських школах треба учеників учити німецької мови. За дозволом краєвої шкільної власти можна в міщанській школі вчити також чужої живої мови, як над'обовязкового предмета. Тим, що удержують школи, можна народню школу так з'організувати, щоби вона могла сповнити й задачу міщанської школи. Тоді складаєть ся така школа з осьми клас. Можна осноувати також самостійні три-класові міщанські школи, котрі слідуєть по п'яти роцї науки в народній школі.

Всі постанови про народні школи (§§ 4—8, і 10—14) обовязують також і міщанські школи, з такими виїтками: 1. В три-класовій міщанській школі і в трох ввсших класах осьми-класової народньої школи треба безумовно відділити хлопців від дівчат; 2. Всюди, о скілько можливе, повинні бути окремі вчителі релігії; 3. Учительська конференція рішає про вибір книжок до читаня й писаня із дозволених, вільно її також ставляти краєвним шкільним властям пропозиції в справі заведеня нових книжок до науки й читаня; 4. Відвічалний управитель школи має назву „директора“.

II. Про обовязок посиланя дїтїй до школи

Сей роздїл має 6 параграфів (§§ 20—25). Родичам або опікунам незвільно оставити дїтїй і вихованків без тої науки, що приписана для публичних народних шкіл. Шкільний вік зачинаєть ся із покінчення шестим роком житя, й триває аж до покінчення чотирнацятото року. Звільненє від шкільної науки може тільки тоді наступити, коли ученик здобуде найпотрібнїше знанє, приписанє в народній школі, імено: читанє, писанє й рахунки. При кінці шкільного року може окружна шкільна власть увільняти таких учеників, що ще не покінчили чотирнацятото року житя, але покінчать його в слідуєчїм семестрі і здобули приписанє для народньої школи знанє. Тільки з початком шкільного року можна приймати до школи, з виїткою случаїв, коли родичі переселяють ся. Окружному начальству, а в наглих случаях і місцевому, прислугує право позволити приймати дитину до школи й серед шкільного року.

Від обовязкової шкільної науки в публичних народних школах можуть бути звільнені на якяїсь час або й на все ті дїтя, що ходять до якихсь ввсших шкіл, дальше звихнені фізично й морально так, що вони не в силі ходити до школи й користати з науки, на останку й такі дїтя, що побирають правльну науку в дома, або приватнім заведеню. В останнім случаю родичі або опікуни повинні дбати про те, щоб дитина діставала бодай таку науку, яка приписана для народньої школи. Коли в тїй справі заходять оправдані сумніви, тоді шкільна повітова власть повинна в відповідній спосіб переконати ся, о скілько вони оправдані. Розпорядків, що їх видаєть в тїй ціли власть, мусять послухати родичі або опікуни. Родачі або їх опікуни, також властятелі фабрик і промислу відповідають за правльну обовязкову науку дїтїй в народних школах; до того можна їх приневолити. Краєве законодав-

ство видасть в тім напрямі відповідні приписи. Родичі або опікуни обов'язані достарчити дітям потрібні книжки й інші наукові засоби.

III. Про образоване вчительства й уздібненє до вчительського званя.

В тім розділі 17 параграфів (§§ 26—42).

Образованє потрібних учителів відбуваєть ся в окремих для кожного пола заведенях — учительських семінаріях. Для практичного вобразуваня кандидатів основуєть ся при кожній семінарії народню школу, як школу вправ і ваору, а при кожній жіночій семінарії також діточий городок. До кожної семінарії додаєть ся відповідної величини кусень поля до науки і вправ у господарській роботі. Наука в семінаріях триває чотири роки. До наукових предметів належать: релігія, педагогія, дидактика, історія педагогії й помічні науки, наука мови й ствлю з історією літератури, математика [аритметика, алгебра й геометрія], описові природничі науки [зоологія, ботаніка й мінералогія], наука природи [фізика й початки хемії], географія й історія, наука про конституцію краю, наука сільського господарства з особливою увагою до краєвої економічної культури, писанє, рисунки [вільні й геометричні], музика, гімнастика. Там, де тому сприяють обставини, треба познакомити кандидатів із навчанєм глухонімих і сліпих, як також із організацією аразкового заведеня для маленьких дітви [діточі городки]. До наукових предметів в женських учительських семінаріях належать: релігія, педагогія й дидактика разом з історією тих предметів, наука мови й ствлю із історією літератури, географія й історія, аритметика, натуральна історія, писанє, рисунки, спів, сільське господарство, чужі мови, жіночі роботи, гімнастика. Там, де на те складають ся обставини, треба познакомити кандидатки з організацією добре устроенного заведеня для малих діточок [діточі городки]. Образованє вчителів жіночих робіт відбуваєть ся або в жіночих семінаріях, або в окремих наукових курсах. Викладову мову визначає, по порозумію з краєвою шкільною управою, міністер просвіти, коли тому не противлять ся краєві шкільні закони. Де того вимгає потреба, там треба навчити кандидатів і другої краєвої мови, щоб вони на случай потреби могли чити і в тій мові.

Учительський збір у вчительських семінаріях складаєть ся з директора, котрий є рівночасно управителем школи вправ, з двох до чотирох головних учителів, з учителів релігії і потрібного числа помічних учителів. Всіх іменує міністер просвіти в порозумію із шкільною краєвою управою. Учителі школи вправ беруть участь у навчаню кандидатів, як помічні вчителі. (Дальше слідуєть постанови про платні вчителів семінарій і директора, однак я їх поминю мовчки, бо вони вже перестарілі. Автор).

Щоб вступити на перший рік до вчительської семінарії треба мати скінченнй пятнадцятий рік життя, спільне здоровля, відповідне підготованє й визначати ся поведенєм без замітів. Про відповідне відготованє рішає вступний іспит. Такий іспит обіймає такі наукові предмети, що їх учать у вищих класах реальних шкіл або гімназій, за виїзкою чужих мов. Публичні семінарії доступні всім кандидатам, що мають відповідні свідцтва, без ріжницї віросповіданя. По скінченю всіх чотирох курсів здають кандидати пописовий іспит, що відбуваєть ся під кермою представника краєвої шкільної власти, та

обіймає всі предмети, яких учать в семінаріях; по іспиті, коли його кандидат здав, дістає свідоцтво зрілості. Із свідоцтвом зрілості може кандидат дістати посаду молодшого або провізорвчного вчителя. Щоб дістати посаду постійного вчителя треба мати свідоцтво вчительської кваліфікації (патент), котре можна осягнути при кваліфікаційнім іспиті, що слідує найскорше по дволітній учительській практиці. Ті іспити відбувають ся перед спеціальними комісіями, які визначає міністер просвіти, при чім перестерігає принцип, щоб у склад комісії входили передовсім директори й учителі семінарій, інспектори народних шкіл і визначні народні вчителі. До іспитованя кандидатів з науки релігії треба покликати представників церкви і віроісповідних громад. Свідоцтво з відбутого вчительського іспиту дає кваліфікацію на вчителя до народних і міщанських шкіл без обмежень, або тільки до народних. Повторити іспит можна тільки один раз. В випадкових случаях позволяє міністер ще й другий раз повторити іспит, коли іспитова комісія поставить таку пропозицію. Кандидати вчительського звання, що по матурі довше чим три роки не повинні вчительських обовязків при народній школі, мусять перед одержанем постійної посади в публичній школі ще раз здавати іспит. У важних случаях може міністер просвіти звільнити від такого іспиту. Ті, що не перейшли повного курсу в учительських семінаріях, можуть, коли покінчили 19 рік жытя, дістати свідоцтво зрілості, як піддадут ся іспитови в державній семінарії. Наука в мужеських і жіночих учительських семінаріях є безплатна. Бідні й талановиті кандидати можуть діставати стипендії, коли обовязуть ся вчителювати в публичних школах найменше 6 літ. Щоб висте виображувати до вчительського звання належить оснóвувати спеціальні вчительські курси (педагогічні семінарії) при університетах, або технічних академіях.

IV. Дальше обраованє вчительства.

Отсей розділ складаєть ся з 5 параграфів (§§ 43—47).

Дальше педагогічне й загальне обраованє вчительства маєть попирати шкільні часописи, вчительські бібліотеки, періодичні конференції і курси високого обраованя. В кождім шкільнім окрузі належить заложити бібліотеку для вчителів. Бібліотекою управляє комісія, вибрана на окружній конференції. В кождім шкільнім окрузі має відбути ся найменше раз у рік окружна конференція вчителів під проводом окружного інспектора. Окружна конференція має радити й порозумівати ся в справах шкільництва, обговорювати поодинокі предмети науки в народній школі, обдумувати методи навчаня, научні засоби, заводити нові книжки до навчаня й читаня, рішати про шкільну карність і т. д. Всі вчителі публичних народних шкіл і семінарій, що находять ся в окрузі, повинні брати участь в окружних конференціях. Учителям приватних шкіл можна також являти ся на конференціях. В кождім краю відбувають ся що три роки конференції відпоручників окружних конференцій під проводом краевого шкільного інспектора. Се — краєві конференції. Курси для дальшого обраованя вчителів відбувають ся звичайно при семінаріях в часі літних ферій. На зазив краевої шкільної власти повинні вчителі брати участь у тих курсах.

V. Правні відносини вчителів.

На сей розділ випадає 11 параграфів. (§§ 48—58).

Служба при публичних школах є публичним урядом; вона однаково доступна для всіх горожан Австрійської Держави без ріжнвиці віроісповіданя. Щоб дістати посаду постійного або молодшого вчителя, треба вказати ся відповідним кваліфікаційним свідоцтвом і австрійським горожанством. Від учительського званя виключені ті одиниці, що в наслідок судового засуду й карн стратили виборче право до громадської репрезентації. Провізоричне або тимчасове обсаджуване опорожнених учительських посад належить до круга діяльности окружної власти, а при семінаріях і злучених з ними школах вправ до крайової шкільної власти. Постійних директорів, учителів і молодших учителів при публичних народних школах іменує крайва шкільна управа на пропозицію тих, що удержують школу. Точайіші поясненя до тої справи, як також посуваня із низшого степеня платні на вищий, видаєть крайве законодавство. Пропонованого вчителя, котрий має всі законні вимоги, може крайва шкільна власть не заіменувати, коли він обтяжений такими замітани й моральними ділами, за які й так можна-б усунути новоіменованого вчителя. Обовязкова праця вчителя зависима від потреб школи. Учитель, що працює тижнево більше чым 30 годин, повинен діставати окрему винагороду. Чи й які поторопні обовязки не годять ся з учительським званем, про те рішає крайве законодавство.

Учителів, котрих праця покажесть ся без успіхів і котрих учительськвій збір навіть по відісланю на курсе вищої освіти не признаєть здібними до сповнюваня вчительського званя, може крайва шкільна власть приневолити до поновного кваліфікаційного іспиту. Коли-б іспит випав невдоволяючо (безуспішно), то учитель може втратити попередно здобуте вже кваліфікаційне свідоцтво; в такім случаю має крайва шкільна власть рішити, чи вчитель може дальше остати в службі, чи треба його зовсім видалити. Молодші вчителі, що по пяти літах, від коли зачали службу, не здадуть кваліфікаційного іспиту, й такі, що ім другий раз не позволено здавати, втратять свідоцтво зрілости й мусять покинути вчителюване. Противне обовязкам поведене вчителів потягає за собою дісциплінарні карн, ще слідують без огляду на судові кроки. Точайіші приписи в тій справі видаєть крайве законодавство, при чім належить перестерігати принципів, що видалити зі служби й усунути від учительського званя директорів, старших і молодших учителів можна тільки по переведеню дісциплінарного слідства.

Управильненє правної платні й спосіб єї побирания належить до крайвого законодавства, причім належить тримати ся отсих основ: 1) Найвизшу платню, котрої жадна громада не сміє обнизити, належить так обчислити, щоби вчителі й молодші вчителі, вільні від побічних обовязків, могли всю силу посвятити своему званю й відповідно до місцевих обставин удержати родану. 2) Учителі мають побирати платні безпосередно від шкільних властей і не можна поручати їм самим побирати шкільні оплати. 3) Над точною й відповідною виплатою платні наглядають шкільні власти й рішають евентуальні спори. Всі постійні й молодші вчителі, що мають свідоцтва вчительської кваліфікації, а також вдови по них і спроти мають право до емеритури; в тій

справі обов'язують ті самі постанови, що й державних урядників. До емеритур вчисляють ся й той час, який учитель по матурі перебув при публичній народній школі, як провізоричний учитель. На покриття видатків емеритури належать у всіх королівствах і краях, при співучасті вчителів, громад і краю, як також визначаючи відповідні додатки до податків, поосновувати емеритальні фонди, що оставати-муть під управою краєвої шкільної власти. Громади, що самі на себе перебрали в відповідній спосіб емеритури своїх учителів, вільні від обов'язку участі в спільнім емеритальнім фонді. Близші приписи видає краєве законодавство. Учителі, остаючи на етаті держави, й їх родини дістають відповідні емеритури з державних фондів.

VI. Основуванє шкіл.

Оцей розділ має всего 3 параграфи (§§ 59—61).

Обов'язок основуваня шкіл управильняє краєве законодавство, тримаючи ся того правила, що всюди мусить бути основана школа, де в окрузі одної милі за час одного п'ятиліття находить ся більше чим 40 дітей, що мусять ходити до школи дальше як пів милі. Для дітей, що працюють у фабриках, або вищих промислових заведенях і з тої причини не можуть ходити до школи в своїй громаді, мають властители фабрик, або самі, або в спілці з другими фабрикантами, оснóвувати самостійні школи, по приписам для публичних народних шкіл. Де й з яких фондів маєть ся оснóвувати міщанські школи, про те рішає краєве законодавство.

VII. Кошти народних шкіл і їх покритє.

§§ 62—67.

Кошти народних шкіл мають покривати передовсім громади, при чім правно існуючі зобов'язаня й prestaції третих осіб або корпорацій остають ненарушені. О скільки повіти мають до того причиняти ся, про те рішає краєве законодавство. Кожда школа повинна мати відповідні будинки й комнати, відповідаючи вимогам дидактики й санітарним потребам. Про ставленє, удержуванє, улаштуванє, наєм і опал шкільних будинків, як також про будову мешкань для вчителів рішає краєве законодавство. При кожій школі має бути площа до гімнастичних вправ, а в сельських громадах по змові город для учителя й поле до практичної науки господарства. Prestaції на ту ціль, як і prestaції на наукові орудники й прочі шкільні потреби, управильняє краєве законодавство. На покритє коштів дотації для публичних народних шкіл поручаєть ся краєвому законодавству оснóвувати окремі краєві або громадські фонди, о скільки для поодиноких шкіл нема, або не будуть оснóвані спеціальні доходи. Краєве законодавство має також рішити, чи дальше мають існувати шкільні плати і право презентів. Родичі, що вчать свої діти в дома, або посилають до приватних заведень, вільні від шкільної плати, мусять однак оплачувати приписані шкільні prestaції. О скільки засоби громад або округів не вистарчать на покритє шкільних коштів, має їх покривати край.

Фонди нормальних шкіл переходять у теперішнім фактичнім складі зі всіми спочиваючими на них зобов'язаннями, так під оглядом ужитя тих фондів для шкільних цілей, як і під оглядом поодиноких правних титулів і з ви-

ключним призначенням для шкільних цілей під управу поодиноких країв в той спосіб, що переховуване й управа маєтку належить по краювого відділу, а аспінація видатків на основі прелімінара, ухваленого сеймом, до краювої шкільної влади. До шкільних фондів тих країв, що до тепер побирали від держави додаток, буде він і далше впливати в пересічній квоті тої суми, яку в літах 1860—7—8 до відповідного фонду нормальних шкіл із загальних доходів держава додавала. При обчисленю сеї квоти треба найперше відтягнути ті суми, що призначені на цілі, котрих кошти в будуччині безпосередно державний фонд має покривати. Видатки дотації учительських семінарій і злучених з ними шкіл вправ, як також видатки на степендії й курси вишого образования покриває державний фонд. Там, де школа вправ є рівночасно громадською школою, причиняеть ся до її дотації держава в міру кождоразової окремої згоди, застерігаючи за те правительству відповідний вплив при обсаді учительських посад. Видатки на курси дальшого образования покриває також державний фонд.

Б. Друга часть.

Про приватні школи.

§§ 68—73.

Приватні наукові заведення для вчителів і учительок можна основувати під слідуючими услівями: 1) Статут і науковий плян, як і кождочасну їх зміну, має одобрити міністер просвіти. 2) Директорами й учителями (учительками) тих заведень можуть бути тільки ті особи, що мають відповідні кваліфікації до образования учительських кандидатів. До того треба вказати ся що найменше кваліфікаційним свідоцтвом до місцанських шкіл і трилітню практикою в учительськім званю. На виїмки може дозволити міністер просвіти в таких случаях, коли учительську кваліфікацію доказано достаточо в инший спосіб. Під тими самими услівями можна основувати також такі учительські семінарії, в котрих учительські кандидати крім науки мал-б також удержанє й мешканє. Приватні заведення для образования вчителів, як і семінарії можуть дієгати від міністра просвіти право видавати публичні свідоцтва під услівем, коли їх науковий плян в своїх основах не буде ріжнити ся від пляну в державних заведень, коли директорів і вчителів потвердять краєва шкільна власть і коли ієнит зрілости буде відбувати ся під проводом відпоручника краювої шкільної влади, без згоди котрого не вільно видати свідоцтва зрілости.

Основуване приватних шкіл для дітей, що обовязані ходити до школи, як і таких заведень, в котрих діти мал-б удержанє й мешканє (вхovouючі заведення) дозволенє під такими услівями: 1) Настоятелі й учителя мають вказати ся такою кваліфікацією, якої вимагає закон від учителів в публичних школах такої самої категорії. На виїмки може дозволити міністер просвіти в таких случаях, коли інтересовані вчителі докажуть свою кваліфікацію в инший спосіб. 2) Моральне поведєнє настоятелів і вчителів мусить бути без замітлів. 3) Науковий плян мусить відповідати найменше тим вимогам, які обовязують в публичних школах. 4) Устрій мусить бути такий, щоб не грозив здоровлю дітей. 5) Про кожду зміну вчителів, наукового пляну й помещєня

школи треба повідомити шкільне начальство. До кожного основана приватної школи треба дозволу шкільної влади, якого не можна відмовити, коли вповнено услівя наведені під 1), 2), 3) і 4).

Приватні заведеня стоять під контролею держави, а їх керманчі відповідають за їх стан перед шкільними властями. Приватні заведеня можуть дігати від міністра просвіти право видавати публичні свідоцтва, коли їх організація й науковій плян відповідають організації й меті наукового плану тих публичних шкіл, котрі вони мають заступати. Коли такі школи відповідають потребам громади, то така громада може бути звільнена від обов'язку основана публичної школи. В приватних шкіл, що не відповідають вже більше вимогам публичних шкіл, відбере власть право видавати публичні свідоцтва. Приватні школи, що не придержують ся законів, або загрожують моралі, розв'яже шкільна власть.

Додаткові приписи.

§§ 74—78.

Приписи отсего закона мають там тільки компетенцію, де не рішають інакше краві закони. Не зносять вони отже цїсарського регулятиву з дня 25. червня 1867 року, що відносить ся до основана для Королівств Галичини й Володимирії і Великого Краківського Князівства окремої Ради шкільної кравної. З огляду на питомі відносни Королівств Дальмації, Галичини й Володимирії, Великого Краківського Князівства, Князівств Країни й Буковини, Істрійської Мархії, Князівського графства Горіції й Градєски, позволяють ся кравному законодавству відступити від основ в §§ 21. уступ. 1. і 3., в §. 22. уступ. 2., в §§ 28. і 38. Останні три параграфи посвичені звичайним санкційним формальностям.

* * *

От-так пізнали ми в повнім змісті основи й „духа“ державного шкільного закона з дня 14. мая 1869. року. Се було потрібне, бо тільки на основі змісту сего закона можемо оперти наш провкт на його зміну.

В законі з 14. мая 1869. року багато основних постанов про народні школи, освіту й публичне вихованє, що ще на сотки літ остануть незміненими, позиточними й такими широко демократичними, якими вони вже була в самім своїм почині. Попри те однак змінені обставини житя поодиноких народів, їх політичні й культурні вимоги, ставлять нові дезідерати до законодавства, яке з природи річи в регулятором усіх проявів культурного жатя. З отсех причин ми достережемо в законі з дня 14. мая 1869. року багато хиб і недотач, котрі подрібно обговоримо, а відтак що-ино подамо свій провкт на його зміну.

(Дальше буде).

Просимо отже наше вчительство безумовно більше заінтересувати ся шкільними бібліотеками. До того надасть ся з правила найкраще кінець шкільного року, значить „сезон“ нагород пильности. Найже ті книжочки, що давнійше даром марнували ся в руках недосвідної молодіжи, стануть тепер оживляючим жерелом шкільних бібліотек і окрасою наших шкіл.

Не потребуємо й пригадувати, що до шкільних бібліотек купуєть ся тільки книжочки, поручені Радою шкільною краю. Тут належать в першій мірі видавництва „Українського Педагогічного Товариства“.

Про виданя сего Товариства писали ми вже минушого року на сторінках нашого органа; був також друкований короткий огляд і на шпальтах „Діла“. Не будемо отже в друге їх реклямувати. Згадаємо тільки про найновіші випуски У. П. Т. менше знані поки-що нашому вчительству, вихователям і родичам. Тут належать: Юлія Верна „Зоря Півдня“, Антона Онищука „Як Незнайко став муравлем“, Льва Маркова „Наші невидимі вороги“, Любомира Селянського „Орлеанська Дівчина“, „На вакаціях“, „Записки недоброго хлопця“ і сценічні образки, як Миколи Єрмеева „Без старших“, його-ж „Збиточки“ і Л. Нерішеної „Різдво Марусі“. Красше всякої, з гори обдуманой критики, говорить про ті твори те захоплене, з яким стрічають їх малі читачі.

Із чужих видань могли-б ми тут поручити видавництва „Видавничої Спілки українського народнього учительства“ в Коломиї і „Українського Учителя“ в Києві. Однак на першім місці ставимо таки виданя „Українського Педагогічного Товариства“ з тої причини, що вони мають апробату Ради шкільної краюї.

Іван Юцишин.

Проект на зміну державного шкільного закона з дня 14. мая 1869.

— [Дальше]. —

Недостачі й хиби державного шкільного закона з дня 14. мая 1869.

Вже на самім вступі зазначили ми, що закон з дня 14. мая 1869 р. вимагає нині багато, та ще й основних змін. Се незаперечений факт. З другої знов сторони було-б се дуже нерозумно, коли-б ми сказали, що цілий закон до нічого, що треба сотворити зовсім щось нове, не маючи певности, чи те нове буде краще й розумвійше. Ми стоїмо на тім становищі, що сам закон цінний, широко демократичний, а вимагає тільки в поодиноких напрямках основних змін, важнійших поправок і доповнень, які мусіли виробити ся впродовж сороклітнього досвіду; вони — льогічна консеквенція теперішних політичних обставин кожного народа, що входить у склад австрійської монархії.

Перейдемо по черзі найважнійші недостачі й хиби державного шкільного закона з дня 14. мая 1869., а відтак подамо начерк проекту на зміну

сего закона, що найкраще відповідав-би найшпши національно-політичним і культурним потребам українського народа! При тім завважуємо, що ми не відкликуємо ся в нашім проєкті на ніякі посторонні взірці, але хочемо дати зразок, що найбільше відповідав-би нашим дійсним потребам. В самім проєкті не входимо також у зіякі подробиці, бож се проєкт основного закона, котрий, очевидно, мав зачеркнути самі тільки основи.

*

*

*

До найбільших недотач і хиб державного шкільного закона з дня 14. мая 1869. належать, по нашій думці, оті:

І. Означене краєвої шкільної управи.

Понятє школи й шкільної управи таке іденгичне між собою, що ми навіть не можемо відділити одного від другого в нашій уяві. Коли-б саму школу можна назвати організмом, то шкільна управа була-б його душею. І хоть-би організм не знать який був здоровий і дужий, а коли душа хвора, то й цілий твір буде схилений. Отсе й іменно склало ся з австрійським народним шкільництвом, а особливо галицьким. Причина того прояву треба шукати в недотачі ясно визначеної шкільної управи для кожного краю в основнім державнім законі.

В Галиччині основано т. зв. Раду шкільну краєву в два роки скорше, чим появил ся сам основний державний закон про народні школи. Покликано ві до життя не на основи закона, але в дорозі цісарського розпорядку з дня 25. червня 1867. Регулятив мусів випасти такий, якого бажали собі Поляки. А їм, як знаємо, ходило головню о те, щоб загарбати в свої руки ціле народне шкільництво в Галиччині й тим способом польонізувати чим скорше український нарід.

Наслідки діяльності галицької Ради шкільної краєвої показали ся доволі сумні в двох напрямках: 1) Ціле народне шкільництво дуже слабо розвинуло ся, бо опинило ся вповні під владою політичних властей, іденгичних у нас з панованям польської шляхти. Іменно законом з дня 26. марта 1869. переіменено Раду шкільну краєву, чисто шкільну інституцію, на експозитуру галицького намісництва. Перший параграф (§. 1) сего закона рішив, що: „До Ради шкільної краєвої мають бути покликувані фунціонарі краєвих політичних властей (референти до шкільних адміністраційних і економічних справ) і мають з правила бути радниками тої власти. Сі референти остають і на дальше фунціонарами відповідної політичної власти й уживають прав, що належать ся їм на основи їх службового становища“. Отсею постановою закона обсаджено Раду шкільну краєву переважно політичними урядниками, так що для представників педагогії не остало там майже місця. Супроти того галицькі народні школи, як загально всі говорять, під оглядом педагогії й дидактики а не менше й організаційних системі станули не дуже високо. 2) Нас, Українців, змайорзовано так брутально, що ми нині між усіми Славянами в Австрії стоїмо що до шкільництва на передостаннім місці. Поляки, обсадивши Раду шкільну краєву своїми політичними урядниками, заволоділи однаково польським і українським шкільництвом і вели його передовсім у тім напрямі, щоб зденационалізувати наш нарід. В тій цілв пообсаджувано всі

видійші місяця в шкільній адміністрації виключно самими Поляками, складано підручники в духу польсько-державної традиції а учительство поставлено в стан великої моральної й матеріальної залежності. Галицька Рада шкільна краєва стала правдивою твердиною польської шляхти і розсадником польонізації у східній Галичині.

Не краще дієть ся і в прочих краях Австрії, заселених різними національностями. І там сльвійша нація стараєть ся денаціоналізувати слабшу при помочи школи. Нема що й казати, що се ненормальне явище, щоб школа, святиня науки й моралі, ставала огнищем національного гнету й розсівала між сусідючими або й спорідненими народами ворожнечу. Тому мусить держава в продинокх коронних краях позаводити того рода краєві шкільні управи, що zapewнили-б кождоу народови розвій його рідного шкільництва й національного вихованя. В нашім пресекрі ми подаємо ідею „Народньої Шкільної Ради“, що відповідала-б не ідеї краєвої автономії, але національної автономії кождого, хоть-би найменшого народа в межах Австрії. В ній намагавмо ся також видерти шкільництво з рук політичної власти, а піддати його виключно шкільній управі, зложеної із найвишачайших педагогів і учителів нації й залежних безпосередно від міністерства просвіти, а не як до тепер, від найвисшого представника краєвої політичної власти, намісника.

2. Совершенно бесплатність шкільної науки.

Під совершенною безплатністю шкільної науки розуміємо не-йно безплатну участь у шкільнім навчаню, але й достарчуванє державою поживи, одєжі, мешканя й усіх наукових приборів бодай дітям бідного населеня. Дитина, щоб могла добре й з успіхом користати з шкільної науки й вихованя, мусить бути добре одіта, відживлена й мати відповідний дах над головою. Наше-ж бідне населенє найчастійше не в силі достарчити тих найелементарнійших условин фізичного житя. Наші вчителі так уже привикли до виду голодних, нагих майже й беззахатних школярів, що вони не роблять на них з праввля ніякого вражіня, та забувають нерідко, що голод і холод бідних діточок найбільше може нищити успіхи їх просвітної праці. А тимчасом так воно таки є; голодна дитина вчити ся не може й не буде, бо ві не достав до такого діла ні сил, ні охоти. З утілітарних і політичних мотивів повинна держава заопікувати ся шкільними дітьми бідного населеня.

Досвід навчає, що навіть далеко коштовнійші інституції (пр. війско) може держава утримувати своїм грошем і достарчувати їм потрібних матеріальних і моральних орудяків. А школа, се занадто продуктивна публична інституція і гріш, вложений на неї, мусить вернути ся. Силу держави можна мірити станом публичної освіти й податковою здібністю горожан. Краще просвічений горожанин здобуває нові засоби заробкованя й стає вартівійшою податковою силою. Нічо так не обезсилює держави як темний, непросвічений і непорядний анальфабет. Впрочім Швайцарія показала, що великий вклад у школу привносять і великі користи. Від стану освіти зависима також не раз історична доля вітчизни; блискучий доказ на те дала молода Болгарія, котрої просвічений воєк побідив велития анальфабета Турка.

3. Забезпечене кожному народови його рідних учительських семінарій.

Учительські семінарії в Австрії вимагають конче реформи, основного перестрою в двох напрямках: а) науковім і б) національнім.

а) Теперішні вчительські семінарії в Австрії обіймають всього чотири роки науки, а до того нескінчене множество наукових предметів. Внаслідок того вчительські кандидати не в силі познакомити ся бодай з головними основами кожного наукового предмета; виходять вони з учительських семінарій з мінімальними засобами знання, без означеного степеня інтелігенції. Відтак ціле життя приходить ся їм терпіти морально й матеріально із за консеквенцій такого піобразованя. Інтелігентні круги громадянства з університетським образоуванем помітують звичайно народним учителем, не хотять відповідно цінити його фахової праці, ані віддати признане його суспільно-громадянському становищу. Правлячі круги не признають у нім навіть людськй й не хотять забезпечити йому відповідної матеріальної егістенції. Сама елементарна освіта терпить на тім також немало. Лихо образоуваній учитель не може як слід співняти свого громадянського уряду, ані віддати ся ширшій просвітній праці поза школою.

Учительські семінарії треба конче зреформувати, побільшавши літа науки й поглиблюючи наукові предмети. Курс науки в учительських семінаріях повинен тривати сім літ, а з приготавляючою класою разом повних вісім літ. Систематична вчительська практика кандидата повинна зачинати ся на третім році науки й тривати аж до покінчення семінарницьких студій. Наукові предмети треба конче поглибити, особливо педагогічні науки. Наука живих мов як французької, німецької, австрійської й російської повинна бути обовязкова, з полишенням вільного вибору. До наукового пляну треба-б конче ввести систематичні виклади соціології, економії, політики, загально-державного й шкільного законодавства і сексуального вихованя. Продовженням і завершенем семінарницьких студій мають бути 4-літні педагогічні університетські факультети, на яких кандидати слухали-б викладів педагогії з усіма спорідненими науками. На практичне фахове образоуване складала-б ся праці в психологічних лабораторіях і навчане в різних категоріях міських і сільських народних шкіл.

б) В Австрії, державі множества націй, не всі народи мають однакові права, хотяй для всіх писана одна й та сама конституція. Тут одні народи паучують, другі гнетені. До останніх належимо, на жаль, і ми, Українці. Нічим нашим тільки консеквенцією національного гнету треба вважати ту сумну обставину, що 3½ мільоновий український народ в Австрії не має вї одної своєї учительської семінарії. Се кривдячий нас стан, а для Австрії, як держави, дуже некорисний. Держава не повинна ніколи до того допускати, щоб такій великий числом народ не міг користати із запоручених конституційю прав. Гнетений і обдертий з прав народ звичайно невдоволений і огірчений, а се лихй дорадників в часі критичних хвиль державного життя. Повинен обовязувати принцип, що кождий народ, заселюючий котрий-небудь австрійський край, повинен мати одну свою вчительську семінарію бодай на кождих 500.000 мешканців. На основі того принципу належало-б ся Українцям в Галичині найменше 7—8 учительських семінарій, в котрих українська мова була-б викладовою мовою для всіх наукових предметів.

4. Педагогічні факультети.

Вже в попереднім уступі вяснили ми, що теперішні вчительські семінарії не дають кандидатам відповідного ні загального ні фахового образования. Догадували ся й вже того законодавці з 1869. року, бо в §. 42. шкільного закона рішили, щоб при університетах заводити спеціальні педагогічні семінарії. Однак ся постанова закона мусіла остати мертвою буквою, бо до уровня знання, яке вносять кандидати з теперішних учительських семінарій, годі було достроїти науковий плян університетських педагогічних семінарій. Виділові курси, що ввійшли в нас в моду з перед десяти літ, не відповідають ідеї вшешої освіти й минають ся з дійсною метою з двох причин: 1) Дають вони досить проблематичну висшу освіту, ще й до того сильно односторонно закрашену і мають на цілп достарчити відповідний контінгент учтелів для 5-ти, 6-ти класових народних і виділових шкіл; так се звичайна собі фабрикація учителів з бажанням двильомам. 2) Користає з них дуже малий процент учителів, так що gros вихователів широких народних має остає фактично на низькім степені загальної і фахової освіти.

Се аномальне явище, що не дасть ся оправдати жадними логічними аргументами. Елементарна освіта народних має мусить бути всюди однакова, таксамо й однаково повнні бути образовані народні вчителі. Народний учитель повинен мати таке образование, щоб на порученє шкільної управи міг з однаковими успіхами вчити в народній школі і виділовій, в місті і на селі. Зовсім так само як учитель середної школи однаково буде вчити, чи йому поручать навчанє в 1-шій або VIII мій класі, у Львові або глухім провінціо-нальнім місточку. Мусимо отже відвинути постулат, що кождий народний учитель повинен мати однакоє, вясше університетське образование. При всіх австрійських університетах, подібно як в Болгарії, треба потворити спеціальні педагогічні факультети, на котрі можуть вступати кандидати, що покінчили правдолю 8-літний курс науки в учительських семінаріях. Для них належало-б вирацовати окремішній організаційний статут і науковий плян. Предметами науки на педагогічних факультетах повнні бути: 1) дитина, 2) навчанє і 3) вихованє.

5. Рідна мова в народній школі.

Творці закона з 1869. року зробили велику похибку, коли до народної школи ввели ідею т. зв. викладової мови. Сама ідея „викладової“ мови є в дійсности в XX століттю абсурдом. Може бути „урядова“ мова, написана силою якогось народови, може бути „міжнародна“ мова і т. д.; але викладової мови на світі нема. Викладовою мовою може бути тільки та, котру дитина розуміє, якою говорить єї батько й мати, близьше й дальше окруженє, отже рідна мова дитини. Вже педагоги XVIII. ст. говорили про те голосно й писали, що дитину можна навчати тільки на рідній мові. Сучасні психологи вірашили, що асоціація ідей, кристалізація думок і понятє може відбувати ся тільки при помочі рідної мови, і противно, навчанє на чужій мові приносить тільки шкоду психічним функціям і здержує загальний інтелектуальний та моральний рсзвії індивідуа.

Так як нині, так і перед 40 лігами була Австрія заселена ріжними народами, що живуть на якісь території менше компактною масою, а частіше помішані з собою. Можна й було в 1869. році сподівати ся, що упрв-

відліювані нації схотять навнути слабшим свою школу й свою рідну мову як викладову й урядову. Законодавці не хотіли про те подумати і ми нині дожили тої сумної аномалії, що Українці, четвертий нарід в Австрії по величності, не мають у містах ні одної школи з українською (рідною) викладовою мовою, тільки польські, а в чисто українських селах навнено 8 літнім діточкам обовязкову науку польської мови. Щоби ту аномалію усунути, закон повинен рішити, що вже 40 дітей якоїсь нації в даній місцевості, без огляду на її величину, мають вчити ся в народній школі тільки на своїй рідній мові. Викладовою мовою в народній школі може бути тільки рідна мова дитини. Другої краюї мови можна вчити в народній школі тільки за згодою родичів і дитини. Кождїй дитині треба запевнити науку рідної мови без огляду на те, чи вона вчить ся у своїй чи в чужій школі. Всею противне тим принципом — противне також раціональній педагогії, здоровому розумові і природі.

6. Націоналізація народньої школи.

Думав-би хто, що коли вчимо в народній школі на рідній мові, так уже вдоволиємо постулати національної школи. Се груба помилка. Можна вчити на рідній мові, а попри те незгірше насилувати принципи національного вихованя й денационалізувати молоді генерації. Ми ніби то й учимо в гальцьких сільських школах на українській мові, однак, руками своїх таки власних учителів ширимо денационалізацію. На те складаєть ся „дух“ школи, система навчаня й вихованя, шкільні підручнички, нвше й впеше начальство і т. д.

Національні питання занадто тісно сплітають ся нині з житєм чоловіка як одниця так і загалу, щоб їх можна легковажити у шкільнім навчаню й вихованю. А параліжувати їх — се просто злочин. Тимчасом в українських народних школах не-їно що параліжуєть ся національне вихованє вкраїнських діточок, але насильно деправуєть ся його. Головно книжками і шкільним начальством. Наші шкільні книжки писані з правила ляхою вкраїнською мовою, заповнені історичним, географичним і побутовим матеріалом, що негує наші національні почуваня й ідеали, перечить історичну традицію й убиває любов до всього, що дороге й святе в нашім національнім житю. На становищах шкільного начальства стоять ворожі нашій нації люди і вони явно або скрито „правлять“ так, що в українських народних школах і мови не може бути про „національного духа“. Тому державній закон мусить ясно вирішити, що ні система, ні предмети навчаня ані шкільне начальство не сміють гальмувати національного вихованя. Школа повинна бути розсадником національного розвою кожного народа.

7. Категорії народних шкіл.

Коли говоримо про категорії народних шкіл, то мусимо вперед ясно вирішити, яку задачу має сповнити в суспільнім житю народня школа. Народня школа має виховувати морально й дати такі основи ел-ментарної освіти, щоби дитина виросла на пожиточного члена держави й рідного народа. Проблеми елментарного навчаня однакові для всіх верств населеня без огляду на стан і територію. Народня школа має навчити читати, писати й числити і дати основи морального й горожанського вихованя кождїй одницї суспільности. Тому повинна вона бути так з'організована, щоби відповідала тим еле-

ментарним потребам публічної освіти однаково на селі й в місті, селянинові, міщанинові й інтелігентові.

Народня школа повинна творити одну гармонійну цілість, так щоб увесь загал населення міг однаково користати в добродійства елементарної науки. В тій цілі потрібні: 1) Одностайна організація народного шкільництва в цілім краю, 2) Одностаиний план навчання й вихованя. Одностаиність організації і наукового плану заввсмі від означеного мінімум наукового матеріалу й числа учителів, низше котрого невільно зійти в ніякій школі. Очевидно, де більше дітей, там більше мусить бути учителів, а сего однак ще не виходить, що мають ся змінити основні організаційні принципи і науковий нормальний план. Де в школі 40 дітей, там двох учителів може того самого навчити, що 10 учителів навчить в школі, до котрої ходить 400 дітей. Ми висловлюємо думку, що в 2, 3-і 4-класових школах повинен обовязувати одностаиний нормальний науковий план, не вважаючи на число дітей і учителів. З сего виходить: а) мусять зникнути т. зв. одно-класові народні школи з одною вчительською силою, а на їх місце придуть дво-три й чотири-класові школи; в одній школі не сміє бути менше чим трох учителів, а прочі два учителями; б) нормальний науковий план повинен бути однако-вий в народній школі в місті і на селі, бо народня школа має забезпичити тільки елементи просвіти, а вони всюди однакові й для всіх людей рівні. Спеціальне висше або фахове образование можна дати в селах і містах, злучуючи народні школи зі спеціальними курсами висшого або фахового образованя, особливож в містах і місточках з виділовими й промисловими школами.

При народних школах, де на те складають ся обставини, де очокі вчителі, повинно ся з правила основувати т. зв. людові університети, як необовязкові курси висшої освіти. Кошти людових університетів повинна покривати держава, громади й приватні особи, що користають з їх науки.

8. Кошти народних шкіл і їх покритє.

Коли хочемо порішити хто має покривати кошти удержаня народних шкіл, мусимо вперед поставити ясно питанє, для кого вони призначені й кому приносять найбільшу користь? — Нема сумніву, що народня школа првзначена для найшпрших мас населеня і вона найбільше заспокоює їх потреби, бо дає їм найелементарніші основи освіти й суспільного вихованя. Хто-ж се ті найшпрші маси населеня й яке їх призначенє? Вони — горожані, що мають достарчити державі робучих рук, державно-адміністраційного персоналу, податників і воєка! Більше нічого майже держава не вимагає від своїх горожан і все проче вважає їх приватними справами, які оставляє поза своєю володіючою компетенцією. В ріжних часах і державах переконали ся суспільности, що держава тим красше розвиваєть ся економічно й політично, тим декше сповняє свою задачу й осягає свої цілі, чим висше освічені найшпрші маси її горожан. Тому у всіх культурних державах обовязує законний примус елементарного публічного навчаня й вихованя. Найбідніший і найбогатіший горожанин мусить навчити свої діти бодай читати й писати. Той сам законний примус про елементарну просвіту існує й в Австрії. Наша держава станула також на тім мудрім становищу, що до сповненя своїх задач і цілей мусить мати освічені й добре виховані народні маси. Примушує вона законно своїх горожан основувати школи й навчати свої діти,

виконує в тім напрямі досить навіть строгий надзір, а в одному тільки оставляє їм волю: не „мішаєть ся“ до коштів народних шкіл, звалює цілїй тягар удержання народнього шкільництва на громади, сама не дає майже сотика на народню освіту, а за те... забирає собі розумного робітняка, його грїш у видї податку і вояка! Чи се справедливий принцип — можуть осудити самі читачі.

На основі обов'язуючих шкільних законів (державних і краєвих) в Австрії, кошти народних шкіл мають покривати громади, двірські обшари, повіти й краї, а подекуди й держава. Здавало-б ся, що се зовсім справедливий правний стан, бо на всі складові частин держави розложено однаково кошти й тягарі удержування народнього шкільництва. Та хто-б так думав, дуже помиляв-би ся. Бо ся постанова, на перший погляд така справедлива, є тільки мертвою буквою закона, що в практиці тяжко метить ся на найбільшїм населено вїй громад. Фактом є, що всі тягарі удержування народних шкіл, починаючи від купна площі під школу й будови шкільних будинків а кінчаючи їх обстановою й найдрібнішим гігієнічним і педагогічним вивінованєм враз із шкільною послугою, завалили ся цілою своєю силою на самі громади. На тім терплять найбільше наші українські громади, в котрих gros податкової сили становлять малоземельні селяни, зарібники й халупники. На тім, очевидно, терить бідне населенє, народна школа й сама просвіта.

Законодавці, що дали правні основи під організацію народнього шкільництва, бажали показати ся занадто ліберальними, чи радше демократичними. Віддали вони народне шкільництво в опіку крайно ворожїй просвіті й школі інституції — місцевим шкільним радам. На них виключно вложено журбу про кошти й удержанє народних шкіл. Діяльність місцевих шкільних рад показала ся дуже шкідливою; вона найбільше гальмувала правильний розвій шкільництва. Ніхто фактично не є таким тяжким і принциповим ворогом просвіти, школи й учителя, як місцева шкільна рада. Не знаю як в прочих краях Австрії, але в нас, у східній Галичині місцеві шкільні ради стали таким лихом, котре мусить ся поборювати в імя розвою шкільництва й просвіти.

В склад місцевої шкільної ради, по думці державного шкільного закона з 1869. року, входять ті, що мають покривати кошти шкіл, або заступати якісь інтереси населеня, отже: представники громад, повітів, двірських обшарів, віроісповідань і вчительства. Всі ті представники нараз і окремо, за вїтком, очевидно, останнього, відносять ся принципово ворожо до просвіти й школи. Та коли ще представників двірських обшарів, повітів і віроісповідань (як що тут не входять у гру національні противенства) можна прихилити для школи просвітними ключами, культурним поступом прочь країв і т. д., то темного селянина (представника громади) ніхто нічим не переконає і він на все останє неприємним ворогом школи. Він усього відмовить школі, він рад-би й самої школи позбути ся з села. — Як пояснити се явище?... В дуже простий спосіб: Селянин дуже добре розуміє, що кожде поліпшенє условин розвою школи (якого-б воно рода не було) мусить відбутися на кошт його власної кштені! І він мав-би сам приложити руки до ослабленя своєї фінансової сили? Своїм власним голосом приблизувати собі видатків?... Ні! — ніколи в світі! І він з легким серцем відмовляє набагештарнійших потреб школі в своїм власнім селі, тій школі, в котрій вчать ся дого-ж таки рідні діти!

Хто тут винен? Селянин? Його апатія до просвіти? Ні! Він занадто

темний і несвідомий, та й не знає „що творить“. Його простий хлопський розум, його „економія“ каже, що наймудріший той, хто найменше видає і обмежує свої потреби до мінімуму. Він у своїм приватнім житті руководить ся тими принципами, він і прикладає їх до школи як член місцевої шкільної ради. Його ніщо не обходять педагогічні й дидактичні вимоги школи, постуляти шкільної гігієни, культурного поступу. Він їх не признає в своїй хаті, то чому мав би признавати в школі?! І коли наші школи так лихо винювані під педагогічно-дидактичним і гігієнічним оглядом, то винен тут державний закон, що весьою тягар удержання шкіл звалив на громади, і кравчий закон, що на основі державного закону приказує громадам своїми власними руками витягати з своїх таки кишень гроші на покриття видатків шкіл. Наслідки тої законної постанови такі, що місцеві шкільні ради стали найбільше непримиримими ворогами шкіл і дочекали ся погорди в усіх приятелях школи, а головню народнього вчителства.

Місцеві шкільні ради мусять чим скорше зникнути. Се несправедливо, щоби на них, як на представників громад, звалиювати всі тягарі удержування шкіл й вимагати ще від них, щоби вони самі в міру дійсних потреб добровільно побільшували ті тягарі. Удержанням і видатками на народні школи повинна журити ся держава, с. е. її міністерство просвіти й управляти школами за посередництвом краєвих шкільних управ. Держава повинна перебрати на себе всі дотеперішні обовязки місцевих шкільних рад і виконувати їх за посередництвом краєвої шкільної управи, що по повітах матиме своїх представників в повітових шкільних радах, а в громадах в управах (дирекціях) шкіл. Можуть адмініструвати ся суди, староства, скарбові дирекції, військо і т. д. без місцевих рад при помочі своїх урядових органів, то зможе се зробити і народне шкільництво. Місцеві шкільні ради є нині очевидним лихом і, як досвід показав, очевидним абсурдом, тому новий закон мусять їх скасувати.

9. Службові обовязки й права народних учителів.

Отже найбільючіше питання для весього народнього вчителства в цілій Австрії. В державнім шкільнім законі з 14. мая 1869. визначено ясно обовязки народнього вчителства, а промовчано майже вповні його особисто-службові й горожанські права. В наслідок того оставило ся краєвому законодавству велику свободу в справі видавання законів, розпорядків і принципів, що торкають ся прав народнього вчителства. От тут іменно й треба шукати головної причини, чому народне вчителство у всіх австрійських краях від 40 літ не може добити ся справедливої для себе прагматики. В основнім законі промовчано взагалі все те, що становить мету бажань і довготривалої боротьби народнього вчителства, як: 35-літня служба, побори 4-ох найнижших ранг державних урядників, особиста й горожанська свобода, висвітлене становища вчителства в суспільній ієрархії і т. д. Вони так довго не ввійдуть у прагматичні постанови, як довго не стануть запоручені основним державним законом. Отсих постулатів народнього вчителства не можна вважати чистого становища справали; вона мають ширший суспільний і національний інтерес. Коли вчителство буде добре ситуоване й вдоволене, менше зависиме від свого ближшого й дальшого начальства, буде свобідно виконувати горожанські права серед рідного народа, на тім зникає школа, публична освіта й виховане, бо воно свої сили й час поза школою використає на добро народа. Треба отже ті домагання вчителства забезпечити державним законом.

10. Про приватні школи.

Приватні школи можуть оснóвувати або приватні особи, або товариства й інші корпорації. Зависимо від того хто оснóвував і удержує приватну школу, може вона сповняти різні задачі й мати свої специфічні педагогічні й виховні цілі. Коли приватну школу оснує й удержує якесь товариство або вища корпорація, то вона, звичайно, має виповнити ті прогалини в навчанню й вихованню, яких не заспокоює держава відповідно до бажань і стремлень якоїсь нації, класу або віроісповіданя. Се перший тип приватних народних шкіл, і він найбільше поширений у всіх австрійських народів. Правні основи того рода приватних шкіл визначені в державнім шкільнім законі з дня 14. мая 1869. досить ясно. Тут можна-б з огляду на наші галицько-українські відносини додати поправку, що відносить ся до виховничих заведень, як бурси, пріюти і т. д., котрі треба підтягнути також під категорію приватного шкільництва. Так як в приватних школах невільно ширяться протидержавних тенденцій і творити з них розсадників чужо-державних, віроісповідних і національних симпатій, так само невільно того робити й у виховничих заведеннях. Коли-б така постанова ввійшла в державний шкільний закон, тоді мусіли-б зникнути в нас усі московіфільські бурси, що є правдивим нещастєм українського народа в Галичині й державною небезпечкою Австрії.

Другий тип приватних народних шкіл менше популярний в Австрії. Се школи, оснóвані й ведені великими педагогами, що намагають ся в практиці переводити свої нові педагогічні й виховні ідеї. Маю тут на-думці того рода школи, як пр. в Англії The New School в Abbotsholme, Bedales School в Bedales, Claysmore School, The Ruskin School-Home; в Німеччині т. ав. „Land-Erziehungs-Heime“, як: Deutsches Land-Erziehungs-Heim в Pulvermühle, в Haubinda, в Bieberstein, в Gaienhofen і т. д.; в Франції L' École des Roches, L' École de l' Île de France Chateau de Liencourt, Le Collège de Normandie Rouen і т. д.; в Швайцарії Schweizerisches Land-Erziehungsheim, Institut Grünaу, L' École nouvelle de la Suisse romande і т. д.; в Швеції Samskolan Пальмгrena, в Австрії Das Paedagogium в Freiwaldau, в Італії Case dei Bambini, в Росії Дім вільної дитини в Москві і т. д. і т. д. Головна мета кожної такої школи — промоувати дорогу новим педагогічним ідеям й клячам в практиці, дати спосібність великим педагогам-творцям реалізувати свої плани, навчити суспільність живим ділом, як повинна виглядати модерна школа вільної дитини в практиці, й як треба організувати публичні школи, щоби вони сповняли свою научну й виховну задачу й приносили користь громадянству.

Щоби такі школи могли як слід розвивати ся, треба в першій мірі дати широку педагогічно-організаційну свободу великим педагогам при оснóвуванню шкіл. Не можна вимагати від них, щоби їх обов'язував науковий і організаційний плян публичних шкіл, щоби вони невільно слідували за офіційною системою навчання й вихованя. Протівно, вони мають навчити правительство й суспільність про значінє й вартість модерної школи, та заохочувати їх до поширюваня її. Правительство обов'язане навіть дати видну моральну й матеріальну поміч таким оснóвателям шкіл, а свою контролю ограничити тільки до того, щоби школа не ширила антіморальних і антидержавних тенденцій. Коли в нас, в Австрії, таких шкіл майже нема, то сему

винен головню державний шкільний закон, що занадто ограничає свободу й ініціативу великих педагогів. Коли закон в тім напрямі стане ліберальнішим, коли з'явиться в нас більше число приватних шкіл, що на них слідне буде пятно геніяльності великих педагогів, тоді багато модерних педагогічних ключів скорше знайде для себе відповідний ґрунт, якого їм звичайно не достає в публичних школах.

*

*

Ми вказали на важніші хвиби й недостачі в державнім шкільнім законі з 14. мая 1869. Ті недостачі й хвиби, як ми вже раз сказали, мусіли повстати із за того, що за 40 кілька літ змінили ся політичні й культурні потреби австрійських народів. Поширила ся національна свідомість серед народних мас, зачало ся интензивніше економічне жите селянства, подужшав промвел і торговля; з'явили ся нові форми заробітку, головню еміґрація, про котру в Австрії перед 40 літами ніхто й поважно не думав. Жите, звичайно, вкликєє нові форми свого розвою й досконалення, що домагають ся свого відповідного заспокоєня. Воно став все складііше і чоловік мусить достроювати ся до його вимогів. Він потребує в тій цілі кращого образованя, плянового й систематичного вихованя. Те образованє, вишу освіту й плянове вихованє муєть забезпичити горожанам держава. Вона-ж на те й є, щоб приходити в поміч житєвним потребам організованої суспільности.

Те, що в законі з 1869. року вважаємо хвибою й недостачєю, мусить увійти в наш проєкт, як законний постулат будучности. Наш отже проєкт на зміну основного шкільного закона, який подаємо нвше, складаєть ся з постанов вже існуючого закона, доповненого новими педагогічними ключами, що їх вкликкали сучасні житєві потреби й проблеми модерної педагогії.

[Дальше буде].

Я. Ф. Зелешкевич (Я. Чепіга).

Вільна школа.

Її ідеї й здійсненє їх в практиці.

(Дальше).

Дім вільної дитини.

В Москві в 1906. році група осіб, котрі переконались в тому, що існуюча школа ніякої освіти не дає і дати не може, що вона тільки калічить і нищить дїтви, постановила не віддавати своїх дїтви в такі школи, а поспробувати здійснити своїми силами свободну школу на зовсім вищих підвалинах, — школу, котра давала б освіту і приносила щастє дїтям. Основна їх думка була та, „що ми батьки, ні на кого не повинні звалювать турботи про вихованє і освіту наших дїтви, але самі власними зусиллями повинні змагатись утворити для них свободну школу, взаїмно підтрамуючи і додаючи один одному і втворюючи гуртом на практиці критерії веденя дїла на підвалинах повної свободи і шануваня особи дитини та її самостійних духових проблемів“. Що тій думці їх школа повинна бути місцем повного й щасявого житя дїтви,

Іван Юцишин.

Проект на зміну державного шкільного закону з дня 14. мая 1869.

— [Дальше]. —

II.

Законодатна часть*).

Про публичні школи.

I. Ціль і устрій школи.

§. 1.

Народня школа має виховувати морально, розвивати національну свідомість і почування дитин, їх розум, та довести їх до такого інтелектуального рівня, щоби вони вирости на пожиточних членів рідного народу й держави.

§. 2.

Кожда школа, яку удержує держава або край є публичною школою і до неї мають доступ діти різних суспільних верств і віроісповідань.

В инший спосіб основані й удержувані школи є приватними заведеннями.

§. 3.

В віроісповідних школах навчають науки релігії того віроісповідання, до котрого належать шкільні діти.

§. 4.

1. Народня школа.

Кожда народня школа обіймає науку бодай отсих предметів:

1. рідної мови й письменства,
2. найцікавійших річиз з природи, географії, історії рідного народу, краю й держави,
3. рахунків,
4. геометричних форм,
5. основ державного й краєвого законодавства,
6. писаня,
7. рисунків,
8. музики й співу,
9. гімнастики.

Дівчата повинні навчити ся також деяких жіночих робіт і домашнього господарства.

* При читаню поодиноких розділів нашого проєкта зволить Читач рівночасно переглядати аналогічні розділи III-ої Аналітично-порівнюючої часті, де вказано детально на всі аналогії, поправки, доповненя, зміни й додатки в нашом проєкті.

„Поправка“, „доповненя“ й „зміни“ зазначені в нас розстріленим друком, а „додатки“, як введено пових постанов незначил в істлючіи телер законі, *показаним курсіом.*

Автор.

§. 5.

Кожда народня школа повинна бути так зорганізована й забезпечена матеріально, щоби діти бідного населення діставали безплатно мешканє, пєживу, одєжу й усї науковї орудники.

В тїй цїлі при кождїй школї належить оснувати рїд і интернату, в якїм діти бідного населення найдуть домашню опіку й вивчать ся якогось ремєсла.

Народні школи й інтернати треба лучити з відповідними робітнями, варстатами, заведеннями для домашнього, городского й пільного господарства і т. д, при чїм школам і інтернатам треба надавати характер свобідних суспільних громад з повною автономією дїточого правлїня й господарваня.

§. 6.

В більших містах кожного коронного краю оснуйте держава або край по правчї школи, злученї з відповідними інтернатами, де виховують ся звичненї морально й умово знидїлї діти.

Діти бідного населення виховують ся на кошт держави або краю, а засїбїйшї родичї доплачують до своїх дїтей, або в мїру заможности в цїлости покривають кошти їх вихованя.

§. 7.

Плян науки для народних шїл і все, що належить до їх внутрішнього устою й порядку, видає Міністерство просвіти по порозумїню з Народною Шкільною Радою, або на основї її пропозицій.

§. 8.

В віроісповідних народних школах навчають науки релїгїї відповідні церковні власти і наглядають над нею (§. 3).

Про чєсло годин, призначених на науку релїгїї, рїшає науковий план. Науку релїгїї треба навчати в рїдній мові дитини.

Розклад предметів на поодинокі класи належить до духовних властей.

Учителї релїгїї, церковні власти і релїгїйнї корпорації мають придержувати ся загальних шкільних законів і виданих шкільною управою розпорядків.

§. 9.

Розпорядки церковних властей в справї науки релїгїї, як і релїгїйних вправ подає до відома управї школи повітова шкільна власть. Розпорядки, що не годять ся з загальним шкільним порядком, не будуть оголошенї.

Там, де нема священника, що повинен навчати релїгїї, можна сей обовязок вложити на світського вчителя того самого віроісповіданя що й діти, признаючи йому за се рівночасно спеціальну винагороду (§. 68).

Коли церква або віроісповідна громада не дбає про навчанє релїгїї, там повинна шкільна власть, по порозумїню з інтересованими, видати відповідні запорядженя.

§. 10.

Викладовою мовою в кождїй народнїй школї може бути тільки рїдна мова дїтей.

Рідною мовою дітей вважається мова їх родичів, що причисляють себе до якоїсь національності.

Національним меншостям від 5—10% треба забезпечити правильну науку рідної мови; від 10—20% національній меншості треба виділити в національні паралельні класи, а національним меншостям від 20—50% треба признати окрему школу з рідною викладовою мовою.

Для національних меншостей нижче 5% з кількох громад або міських округів треба визначити окремого вчителя рідної мови, письменства її історії, тої самої національності що її діти.

Про національну приналежність і рідну мову дітей не сміє ніколи рішати їх віроісповідане й обряд, або їх родичів.

§. 11.

Наука в народній школі триває повних вісім літ.

§. 12.

Предмети науки в народних школах належить так розложити на поодинокі літа, щоби кожний рік становив окремий ступінь науки, при чім треба перестерігати правила, що в перших чотирох літах науки дитина має здобути правильну вправу в писаню, читаню й рахунку до 1000 і володіти поправно рідною мовою в певсьмі й слові, а з п'ятим роком науки зачинається що-йно правильне навчання рідного письменства, історії рідного народу, краю й держави, географії, природи, геометрії, основ державного й крайового законодавства і музики.

Поділ учеників на відділи й класи зависить від числа учеників і учителів.

Чи й о скільки треба відділяти хлопців від дівчат, про те рішає повітова шкільна власть по порозуміню з управою школь.

§. 13.

Число вчителів у кожній народній школі зависне від числа дітей.

На одного вчителя в одній класі не може припадати більше як 30—40 учеників. Коли в одній школі за час трох літ підвишнить ся число учеників в одній класі до 50, тоді треба постарати ся про другого вчителя і так дальше в тім самим відношеню побільшувати число вчителів у цілій школі.

Раз признаної вчительської посади не можна звинути, хіба, що за час пяти літ не дійде число учеників до висше згаданої цифри в одній класі.

Крайве законодавство може максімальне число учеників, припадаюче на одного вчителя, звизнити.

§. 14.

При кожній народній школі мусить бути найменше трох учителів. Найстарший з них літами служби, коли має приписану вчительську кваліфікацію, буде іменований Народною Шкільною Радою управителем школи, а прочі два будуть учителями.

Коли при школі находить ся 4—5 учительських посад, то дві з них можна обсадити молодшими вчителями-практикантами.

При більшій числі учительських посад можна третину з них обсадити вчителями-практикантами.

§. 15.

Школу, при котрій крім управителя працюють два постійні вчителі, називаємо дво-класовою школою.

Школу, при котрій крім управителя працюють три постійні вчителі, називаємо три-класовою школою.

Школу, при котрій крім управителя працюють чотири постійні вчителі, називаємо чотирьох-класовою школою.

Управителеви школи належить ся за його урядову діяльність ви-нагорода в висоті по 200 К за кожду класу.

В міру потреби й зависимо від числа дітей доповняють ся вчительський персонал іспитованими вчителями, або вчителями-практикантами, а тоді поодинокі класи ділять ся перше на літа науки, а літа науки, коли треба, ділять ся ще на окремі відділи.

§. 16.

Книжки до навчання в народних школах складають педагогічно-наукові комісії, вибрані краваними вчительськими конференціями на протяз шести літ.

Комісії повинні брати під увагу матеріали, достарчувані окружними вчительськими конференціями, вчительськими науковими організаціями й визначними вчителями, що заслужили ся на полі наукової педагогії, дидактики й методики.

Книжок для народних шкіл не можна заповняти матеріалом з чужої історії й традиції та ще й ворожим національним ідеалам народа, до котрого належать шкільні діти.

Книжки до шкільного навчання й читання затверджує Міністерство просвіти по порозумінню з Народною Шкільною Радою.

Окружним вчительським і шкільним конференціям оставляють ся свободну волю вибирати книжки до шкільного навчання й читання.

§. 17.

Число тижневих годин науки визначить в кожній класі публичної школи науковий план. У фабричних школах належить тижнево визначити бодай 24 години науки, котрі треба поділяти рівно на поодинокі дні. Години науки можуть пропадати тільки межі семою перед полуднем і пятою годиною пополудня.

§. 18.

Привиси §§. 1—17. відносять ся також до самостійних жіночих народних шкіл і вчительок.

§. 19.

Учительки жіночих шкіл обовязані також учати жіночих ручних робіт, домашнього господарства і в тій цілі належить організувати окремі відділи жіночої школи.

В жіночій школі, де вчать учителі, треба приймати окрему вчительку до навчання жіночих ручних робіт і домашнього господарства.

Там, де нема самостійних жіночих шкіл, треба для дівчат, обов'язаних ходити до школи, засновувати окремі школи жіночих робіт і домашнього господарства, незалежно від народної школи, або в сполуді з нею.

§. 20.

Чи в певних клясах народних шкіл можна поручити науку хлопців також учителькам, про те рішає повітова шкільна власть, по порозумінню з управою школи й учительською конференцією.

§. 21.

З огляду на потреби місцевості можна з народними школами лучити куреп плекання, виховування й навчання дітей, що необов'язані ще ходити до школи, або спеціальні фахові куреп, що дають сільсько-господарське, або промислово-торговельне образование.

§. 22.

В великих і менших містах, в містечках і селах, де є більше-клясові школи, де більше число учителів, треба основувати т. зв. „Народні Університети“, як необов'язкові курси висшого образования, що мають завершити й поглибити засіб знання здобутий в народній школі.

Де складають ся на те обставини повинні дівчата опікувати ся матерями-роділлями, щоб здобувати життєву практику, що торкається ся найважнійшого відлому полового життя жінок.

Хлопців треба також поучити про фізіологію, гігієну й етику полового життя, однак в окремих від дівчат відділах.

Виклади, що мають на цілі загальне висше образование, відбувають ся спільно для хлопців і дівчат.

Кравче законодавство рішає про плани і програму навчання в „Народних Університетах“.

Кошти „Народних Університетів“ покривають спільно держава, краї, повіти, громади й приватні особи, що з них користають.

Особам, що покінчили правильний курс науки в „Народних Університетах“, признає державне й кравче законодавство спеціальні суспільні й горожанські права і привілеї.

Абсолютенти „Народних Університетів“ дістають свідоцтва висшого образования.

2 Міщанська школа.

§ 23.

Міщанська школа має дати тим ученикам, що не підуть до ніякої середньої школи, таке образование, котре переступає межі науки, визначені для народних шкіл.

Та школа обіймає отсі наукові предмети:

1. рідна мова з наукою про рідне письменство й правила стилю,
2. історія рідного народа, краю й держави,

3. географія,
4. натуральна історія,
5. наука природи,
6. арифметика,
7. геометрія,
8. бухгалтерія,
9. основи державного й кравого законодавства,
10. вільні рисунки,
11. геометричні рисунки,
12. каліграфія,
13. спів і музика,
14. гімнастика,
15. для дівчат крім того наука жіночих ручних робіт і домашнього господарства.

За згодою родичів дітей і дозволом Народної Шкільної Ради можна в міщанській школі вчити надобовязково другої кравевої мови, або одної з живих чужих мов, в першій мірі німецької.

§ 24.

Наука в міщанській школі триває повних десять літ і зачинається ся з покінченням шестим роком життя дитини.

План науки в перших чотирох роках міщанської школи такий сам як в перших чотирох роках в народній школі і має ту саму мету.

Програму й науковий план для висших літ науки в міщанській школі визначить краве шкільне законодавство

В 9-тім і 10-тім році науки при навчанні історій треба повчити учеників про горожанські права й обовязки людей, та познакомити їх з етичними проблемами політичного життя.

§. 25.

В справі навчання релігії й виконування релігійних практик обовязують постанови §§. 3, 8 і 9.

§. 26.

Тим, котрі удержують школу, можна нормальну народню школу так організувати, щоби вона могла сповняти задачу міщанської школи.

В такому случаю складається така школа з пяти клас, а кожда класа з окремих двох літ науки.

Для кожного року науки буде системізована посада постійного вчителя.

Можна оснóвувати також окремі чотиро-класові міщанські школи, що слідувати-муть по шестім році науки в народній школі.

§. 27.

Прячєвє §§. 5, 7, 10, 13, 16, 17, 19, 21 і 22 відносять ся також і до міщанських шкіл, однак з отсєми вїдмінками:

а) В чотиро-класовій міщанській школі треба в усіх класах, а в десяти-класовій в чотирох висших класах відлучити хлопців від дівчат;

б) Учительська конференція рішає про вибір книжок до навчання й читання з межі дозволених, вільно її також пересилати пропозиції до крайової шкільної влади, що відносять ся до введення нових книжок до науки й читання;

в) В висших класах хлопячих міщанських шкіл, починаючи з шестого року науки, не можна поручати навчання вчителькам, а в висших класах дівочих міщанських шкіл, починаючи з шестого року науки, не можна знов поручати навчання вчителям.

II. Про обов'язок посилення дітей до школи.

§. 28.

Родичам або опікунам не вільно оставити дітей або вихованків без тої науки, що приписана для публичних народних шкіл.

§. 29.

Шкільний вік дитини починаєть ся з покінчення шестим або сьмим роком життя, а зависимо від рішення шкільного лікаря (§. 116).

Звільнити від шкільної науки можна в дуже важних случаях тільки під умовою, що ученик здобув найелементарніше знане, приписане в народній школі, як: читане, писане й рахунки.

При кінці шкільного року може повітова шкільна власть звільнити ученика, що ще не скінчив 14-го або 15-го року життя, але скінчать його в слідуючій семестрі, і здобув приписане для народньої школи знане.

§. 30.

По покінченню повного 8-літнього курсу науки в народній школі дістають ученики свідоцтво відходу.

Ученики, що не покінчили правильного 8-літнього курсу науки в народній школі, не можуть дістати такого свідоцтва.

§. 31.

Тільки з початком шкільного року можна приймати діти до школи, виймаючи случаї, коли родичі переселять ся.

В дуже важних случаях може повітова шкільна власть або управа школи приймати дитину до школи і серед шкільного року.

§. 32.

Від шкільної науки треба звільнити на якийсь час або на все ті діти, що ходять до якоїсь висшої або фахової школи, дальше діти недорозвинені фізично або духово, крайно зіпсуті діти, що їх видалила зі школи вчительська конференція.

Недорозвинені фізично або умово діти й зіпсуті мусять ходити до поправчих шкіл (§. 6).

Вільні від науки в публичній народній школі також такі діти, що ходять до приватних народних шкіл, або вчать ся в дома. Тоді родичі або опікуни мають подбати про те, щоби діти здобули бодай знане, приписане для народних шкіл.

Коли-б в тїм напрямї заходили оправданї сумнїви, тоді повітова шкільна власть має обовязок переконати ся в відповідний спосіб про стан звання дитини. Розпорядків, виданих в тїй ціли, мусять послухати родичі або їх заступники.

§. 33.

Родичі або їх заступники, як також власнителі фабрик і промислу відповідають за правильну науку дїтїй, обовязаних ходити до школи і можна їх до того привезолити. Краєве законодавство має видати в тїй справі по-дрібні приписи.

§. 34.

Чоловіки й жінки, що з неоправданих причин не покінчили народньої школи й не мають приписаного свідочтва відходу, не мають права активного й пасивного вибору, не можуть еміґрувати, не можуть користати з публичних добродїйних фондаций, взагалї вони мають менші горожанські права, чим письменні люди.

III. Про образованє народнього вчительства.

I. Учительські семінарії.

§. 35.

Образованє народнього вчительства відбуваєть ся в учительських семінаріях, що складають ся з приготовляючої класи і семи лїт науки в семінарії, так що повний курс науки требає вісім лїт.

Для виобразуваня вчителів основуєть ся мужеські семінарії, а для вчительок жіночі семінарії.

§. 36.

Для практичного виобразуваня вчительських кандидатів треба оснувати при кождїй мужеській семінарії одну народню міщанську школу, як школи вправ і взору. При кождїй мужеській семінарії повинен находити ся також відповідний кусень управної землі для науки городової господарки.

При жіночих семінаріях, крім народньої й міщанської школи, як шкіл вправ і города під яринну управу, треба невідклично оснувати дїточї городцї, школи жіночих ручних робіт і домашнього господарства.

Де на те складають ся обставини, там повинні кандидатки познакомити ся з плеканєм і виховуванєм немовлят і малих дїтїй.

Кандидати й кандидатки повинні, де се тільки можливе, познакомити ся також з навчанєм глухо-їмих і слїпих, а також навчанєм і виховуванєм недорозвинених фізично й умово і зпсутих дїтїй.

§. 37.

В семінаріях будуть навчати отсих предметів:

1. педагогія, дидактика, загальна й спеціальна методика й прочі споріднені науки, як: історія тих предметів, психологія, експериментальна педагогія, педольогія і т. д.,

2. наука рідної мови й письменства,
3. наука другої краєвої мови й письменства,
4. математика (аритметика, алгебра й геометрія),
5. наука природи, як: зоологія, ботаніка, мінералогія, геологія, астрономія, фізика, хемія і т. д.,
6. наука про чоловіка, як: анатомія, фізіологія, гістологія, загальна біологія в еполуді з наукою домашньої, шкільної й публичної гігієни,
7. історія рідного народу, краю, держави й європейських народів,
8. географія,
9. державне й краєве, загальне й шкільне законодавство,
10. соціологія, економія, політика й споріднені науки,
11. наука господарства з особливою увагою до краєвих відносин,
12. писане,
13. рисунки, з наукою теоретичного й практичного малярства,
14. чужі живучі мови (німецька, французька, англійська або російська),
15. спів і музика, разом з наукою контрапункту, гармонії, інструментації і історії тих предметів,
16. гімнастика.

Надобовязково можуть вчити ся кандидати й кандидатки якогось ремесла, а в тій цілі можна основувати при семінаріях окремі ремісничі й промислові школи, або лучити семінарії з істнующими вже подібними школами.

§. 38.

В справі навчана релігії й виконувана релігійних практик обовязують постанови §§. 3, 8 і 9, з відповідними модифікаціями, які видасть краєве законодавство.

§. 39.

Семінарії повинні бути призначені для кандидатів одної нації, тому й наука всіх предметів мусить відбувати ся в їх рідній мові.

Кождій нації належить ся бодай одна вчительська семінарія на кожних 500.000 мешканців, без огляду на те, чи вони мешкають на означеній території компактною масою, або помішані з другою нацією.

§. 40.

В жіночих учительських семінаріях навчають тих самих наукових предметів що й у мужеських семінаріях, з тою тільки різницею, що при науді про чоловіка треба звернути спеціальну увагу на науку етиків, фізіології й гігієни супружого життя й вагітності жінки.

§. 41.

Образованє вчителок жіночих робіт, домашнього господарства, влеканя й виховуваня немовлят і малолітних дітей і т. д. відбувають ся або в окремих заведенях, або на курсах, основаних при семінаріях (§. 36).

§. 42.

Хто хоче вступити до пригтовляючої класи вчительської семінарії мусить мати покінчений 11-тий або 12-тий рік життя, вести ся морально й мати відповідне наукове підготованє.

Про підготованє має рішити вступний іспит.

Той іспит обіймає такі наукові предмети, яких учать в перших чотирох роках народних і міщанських шкіл.

Публичні вчительські семінарії приступиві для всіх австрійських горожан без ріжнвиці віроісповіданя (§. 32. уст. 3, держ. зак. з 14. мая 1869), що покінчили з успіхом чотири роки науки в народних або міщанських школах.

§. 43.

Число кандидатів на однім році не може вносити більше чым 40 осіб. Коли зголосить ся більше чым 40 учеників на один рік, годї треба поділити їх на два окремі відділи.

§. 44.

Учительський збір семінарії складають ся з директора, головних учителів і учителів шкіл вправ.

Директор семінарії є з правила також управителем шкіл вправ. На случай потреби може Народна Шкільна Рада заіменувати окремо директора для шкіл вправ.

Учителі шкіл вправ обовязані в міру потреби вчити також на визначених собі роках семінарії, за що належить ся їм спеціальна винагорода (§. 68).

Директора, учителів семінарії і шкіл вправ іменує Народна Шкільна Рада, а затверджує Міністерство просвіти.

§. 45.

Учителі семінарії і шкіл вправ належать до статусу учителів середних шкіл і користують ся усіми правами, впорученими законами учителям середних шкіл.

§. 46.

Наука в учительських семінаріях безплатна.

Талавовиті й бідні кандидати можуть діставати державні або краєві стпендії, коля обовязуть ся бодай шість літ учителювати в публичних народних школах.

§. 47.

При вчительських семінаріях треба оснєзувати на кошт держави або краю інтернати, получені в відповідними робітнями, вартатами, заведеннями для домашнього, городского й пільного господарства і т. д., при чім самим семінаріям і інтернатам треба надавати характер своїх сусільних громад з повною автономією самоуправдованя й господарованя.

§. 48.

Держава й краї повинні старати ся, о скільки се можливе, основиувати вчительські семінарії й інтернати з усіми прочими заведеннями на селах, недалеко більших міст, де добра комунікація й здорова під кожним оглядом околиця.

§. 49.

По покінченню учительської семінарії дістають кандидати свідоцтва відходу, що доють право вступати на університет, іменно на педагогічний факультет.

2. Педагогічні Факультети.

§. 50.

При кождім австрійськім університеті основиується педагогічний факультет, де вчительські кандидати поглиблюють і завершують своє загальне й фахове образование, здобути в учительських семінаріях.

§. 51.

Програма викладів на педагогічнім факультеті обіймає приблизно отсі предмети:

I. Дитина

1. Діточа психологія;
2. Експериментальна психологія;
3. Спеціальні галузи психології;
4. Метода научних дослідів:

- а) Пробн, переводжені в аудиторії і лабораторії,
- б) Шкільна антропометрія,
- в) Шізнаве соціальних обставин життя дитини,
- г) Техніка експериментальної психології,
- д) Поміри умовних здібностей;

5. Молодечий вік;
6. Діточі недуги;
7. Аномальні діти;
8. Психологія і виховане аномальних дітей;
9. Шкільний парансихізм.

Виклади отсих предметів відбувати-муть ся в першім році у двох семестрах.

II. Навчанє.

1. Загальна дидактика;
2. Принципи енергетики;
3. Спеціальні галузи дидактики:

- а) Навчанє маленьких дітей.
- б) Навчанє рідної мови,
- в) Навчанє чужих мов,
- г) Історія, географія і природничі науки,
- д) Елементарна наука математика,
- д) Фізичне вихованє,

- е) Ритмічна рухавка,
- є) Навчання недорозвинутих дітей;

4. Організація навчання;

5. Шкільна гігієна;

6. Доповняючі курси для підготовки вчителів:

- а) Образоване і розвій голосу,
- б) Рисунок й малярство,
- в) Мнемоніка.

Виклади отсих предметів відбувати-муть ся в другім році у двох семестрах.

III. Вихованє.

1. Моральне вихованє:

- а) Виклади,
- б) Відвідиви виховуючых світських і церковных заведень,
- в) Полове, етичне і соціальне вихованє;

2. Фізична енергія;

3. Злочини дітей і підростків (Суди для дітей і дитина з точки поглядів австрійського законодавства);

4. Психоаналіза;

5. Релігійне і вільнодумне вихованє;

6. Житє й науки великих педагогів;

7. Сучасна педагогія:

- а) Серії лекцій про сучасні системи вихованя (Австрія, Німеччина, Франція, Англія, Швеція, Швейцарія, Італія, Росія, Болгарія, Бельгія, Голандія, Америка і т. д.),
- б) Огляд педагогічної літератури, педагогічних і діточых журналів;

8. Поправа раси;

9. Школа із загальної точки поглядів.

Виклади отсих предметів відбувати-муть ся в третім році у двох семестрах.

В четвертім році відбувають ся виклади з рідної літератури, історії, природничых наук, соціології, економії й політики в ціли поглублення знаня, здобутого в учительських семінаріях.

В тім році працюють ученики під приводом професорів в психологічних лабораторіях і обговорюють в семінаріях твори давнійшої й сучасної педагогічної літератури.

§. 52.

В часі чотиролітних університетських студій відвідують ученики в товаристві професорів різні категорії народних і міщанських шкіл, публичних або приватних, а також виховничі заведеня, приюти, загропки, прислухують ся навчаню, студіюють вихованє і т. д.

§. 53.

По покінченю четвертого року педагогічного факультету здає кандидат іспит і дістає свідоцтво, що дає йому право вступити на дво-

літню вчительську практику в публичній або приватній народній і міщанській школі.

§. 54.

По двох літах практики здає кандидат учительський іспит з „язиково історичної“, „географічно-природничої“ або „математично-рисуничої Групи“ і дістає свідоцтво, що дає йому право вступити в постійну вчительську службу при якій-небудь категорії публичній або приватній народній і міщанській школи.

Цей іспит відбувається ся перед спеціальними комісіями при педагогічних факультетах, в склад котрих входять професори педагогічного факультету, директори й учителі вчительських семінарій і шкіл вправ, управителі й учителі народних і міщанських шкіл, краєві й повітові інспектори народних шкіл.

§. 55.

Щоб даліше виобразувати вчителів оснує міністерство просвіти окремих стипендійний фонд і висилати-ме спосібніших учителів на спеціальні студії заграничного шкільництва.

В часі кожних вакацій устроювати-муль університети окремі курси для дальшого образования народнього вчительства.

IV. Дальше образование вчительства.

§. 56.

Дальше педагогічне й загальне образование вчительства мають попирати педагогічні часописи, вчительські бібліотеки, періодичні повітові й краєві конференції і курси дальшого образования.

§. 57.

В кождім шкільнім повіті належить оснувати вчительську бібліотеку. Бібліотекою управляє бібліотечна комісія, вибрана з членів повітової конференції.

§. 58.

В кождім шкільнім повіті мусить відбути ся найменше раз у рік повітова конференція вчителів під проводом повітового шкільного інспектора.

§. 59.

Задачею повітової конференції є нарада і порозуміє в справах народнього шкільництва, головно в справах наукових предметів народньої школи, їх методи, наукових орудників, заведеня нових книжок до науки й читая, шкільної карности і т. д.

Всі учителі публичних народних і міщанських шкіл, семінарій і шкіл вправ, що находять ся в окрузі, обовязані брати участь в нарадах повітових конференцій. Учителі приватних шкіл беруть участь в конференціях без права голосованя.

§. 60.

В кождім краю мають відбувати ся що три роки краєві конференції делегатів повітових конференцій під проводом краєвого шкільного інспектора.

Крім делегатів повітових конференцій беруть участь в краєвих конференціях усі повітові шкільні інспектори, всі директори вчительських семінарій і шкіл вправ, професори педагогічних факультетів і члени іспитових комісій.

Референти секції для народних шкіл при Народній Шкільній Раді обов'язані на зазив президій краєвих конференцій брати участь в нарадах і давати потрібні поясненя.

До участі в нарадах краєвих конференцій запрошуює президія представників учительських наукових товариств і поодиноких учителів, що заслужили ся на полі теоретичної й практичної наукової педагогії.

§. 61.

Задачею краєвої конференції є нарада і порозумінє в справах народнього шкільництва, головно в справах наукових предметів народньої школи, їх методи, наукових орудників, заведеня нових книжок до науки й читаня, шкільної карності і т. д.

Правильник нарад для краєвих і повітових конференцій видасть краєве шкільне законодавство.

§. 62.

Курси для дальшого образования вчительства відбувають ся або при вчительських семінаріях або при педагогічних факультетах в часі великих вакацій (§. 55, уст. 2).

На зазив Народньої Шкільної Ради повинні вчителі брати участь в тих курсах на кошт державного або краєвого шкільного фонду.

У. Правні відносини вчительства.

§. 63.

Служба при народних школах є державною або краєвою службою; можуть вступати до неї всі австрійські горожани без ріжницї віроісповіданя.

Щоб одержати постійну посаду треба виказати ся свідоцтвом покінченя педагогічного факультету, свідоцтвом учительського іспиту і австрійським горожанством.

Хто стратив виборче право до громадських, повітових, краєвих і державних репрезентацій буде виключений із учительського званя.

§. 64.

По зложенню учительського іспиту вписується ся учителя сейчас в статус постійних учителів з усіма правами й обов'язками і почисленем літ служби учительської практики, яка триває найменше два роки.

§. 65.

По покінченню педагогічного факультету може кандидат бути сейчас придільений до якоїнебудь категорії народньої школи на учительську практику, коли внесе письмему просьбу з потрібними документами до повітової шкільної управи.

§. 66.

Постійну посаду управителя й учителя при кожній категорії народньої школи може дістати кожний, хто має вимоги §§. 63—64 і внесе письмему поданє з потрібними документами до Народньої Шкільної Ради.

§. 67.

При обсаджуванню постійних посад руководить ся Народня Шкільна Рада принципом, що учитель повинен мати змогу служити в школі свого рідного народа.

§. 68.

Кожний учитель зобов'язаний працювати в школі 30 годин тижнево. За кожду надобовязкову годину, яку він возьме добровільно на себе, належить ся йому окрема винагорода в висоті найменше 5 К за годину.

§. 69.

Ніякий учитель з титулу свого званя не сміє бути обмежений в виконуванню своїх горожанських прав і обов'язків, та и не може залежати від політичних або партійних переконань своїх шкільних властей і їх органів.

§. 70.

Які посторонні обов'язки не дадуть ся погодити з достоїнством учительського званя, про те рішає краще законодавство.

§. 71.

Учительський практикант, що до пяти літ не зложив учительського іспиту, дістане від повітової шкільної управи однорічну платну відпустку, щоб підготувив ся до іспиту; коли-б і тоді не здав же іспиту, видадуть його Народня Шкільна Рада з учительського званя.

Міністер просвіти може дозволити ще раз повторити іспит.

§. 72.

Незгідне з достоїнством учительського звання поступованє учителя потягає за собою дисциплінарні карн, хиба що судове слідство викаже невинність учителя.

Обширнійші приписи в тій справі належать до службової праґматики, котру ухвалює кравейій сойм.

При ухвалюваню службової праґматики обовязує правило, що сойм бере за основу закона проекти, подані учительськими становими організаціями.

§. 73.

Народні учителі є державними або кравейими урядниками і їм належать ся всі права й користи державних або кравейих урядників.

Особливо що до учительської пенсії обовязує норма, що державним і кравейим учителям належать ся побори XI—X IX—VIII і VII ранґи державних урядників.

Аванс відбуваєть ся автоматично на основі літ служби, про що ширше рішиє службова праґматика.

Народні учителі на семі побиралють платню XI—X—IX і VIII ранґи, а учителі в містах платню VIII і XII ранґи, як що вони мають вимагані службовою праґматикою літа служби.

Кождий народний учитель і управитель школи по 25 30 літах служби мусить бути перенесений до міста, де є середні школи; хиба, що він сам не годить ся на перенесенє.

§. 74.

Кождий управитель школи, постійний учитель і учительський практикант, вдови по них і сироти мають право до емеритури: До емеритури вчисляють ся всі літа служби.

§. 75.

На покритє видатків емеритури отворить міністерство просвіти і Народни Шкільна Рада окремий емеритальний фонд. На сей фонд складають ся громади, повіти, край, держава й учителі.

Точнійші приписи про емеритальний фонд видасть державне й кравее законодавство.

§. 76.

Учительська служба при публичних державних і кравейих або приватних народних і міщанських школах триває 35 літ, з почисленєм двох літ учительської практики.

(Конець буде).

- 3) Введення обов'язкової методи наглядного навчання, в цілі улекшення праці мозку;
- 4) Практичне використання теоретичної науки, получене з фізичною працею і природним рухом тіла (варення, огородинство, мандрівки і т. д.);
- 5) Вкладки по можливості на вільнім воздуху (наукові екскурсії);
- 6) Ограничене числа учениць одної класи до висоти 40 осіб задля чистоти воздуха;
- 7) Практичне ведення науки гігієни вже від I кл. виділової;
- 8) Прямусове відвідування клас на павзах і по науці шкільним сто-рожем. Має то лежати в його обов'язку, як до тепер замітано і палено;
- 9) Гігієнічний будинок;
- 10) Гігієнічна обстановка класи.

Зі всіх однак лхких чинників школи, найгірше впливає на фізичне впохованя дитвори переповнене шкільної кімнати. Пятигодинна, обезсвляюча праця ума в задурній класі, ділає на нерозвинений еще організм вбійчо. І школа, о скілько розвиває духа, о стілько нищить тіло. А се така велика кривда, заподіяна молодому поколінню, що, вбираючи поміж добрим і злим, лише полишити діти без науки, чим без здоровля. (Трохи за односторонний аргу-мент. Ред.)

Діти засібніших родичів ідуть до гімназії або ліцею, для міщанської школи лишавть ся сама біднота. Дитина, яка в родичів замешкує з часта хату нехайшу, цвітрену, переповнену всякими трійлами, повинна-би бодай у школі лекше віддихнути по домашніх невагодинах і тяжкій праці.

Менше отже науки а більше здоровля даймо будущим жінкам і дітям!

(Конець буде.)

Огляд преси.

Kartographische und Schulgeographische Zeitschrift, redigiert von Joh. Georg Rothaug, herausgegeben von der Kartographischen Anstalt G. Freytag & Berndt in Wien VII, Schottenfeldgasse, 62. Preiss ganzjährig K. 3.

Перед нами лежить 1 е й 2-е ч. „Kartographische und Schulgeographische Zeitschrift“, географічного місячника, редактованого знаменитим географом і педагогом Ротаугом. В органі містять ся багато різнородного і всесторонного матеріялу з поля географічних наук. Він служить знаменитим методичним показником у шкільній науці і дає змогу орієнтувати ся в сучаснім руху в області наукової географії. Він є одним з майже органом в тім напрямі, коло якого згуртували ся найвидвійші німецькі географи й педагоги.

В кождім зошиті містять ся цінні статі з під пера найвизначтійших флорвців, ядерні формю і богати змістом. Привносять вони найновіші здобутки з поля географічних наук, найчастіше оригінальні такі праці авторів, корисні методичні вказівки, та старають ся вдержати учителя того предмета на висоті його звання. От так сегорічний зошит за січень привносить крім редакційних оглядів і заміток, такі цінні статі: 1. Der Panamakanal von J. Wetzlar з Єрусалима; се знамените представленя його історії, будова, уна-

2) Секції: а) Звіти з засідань Секцій і їх Комісій, б) Обіжники й інструкції, в) Правильники для Кружків і прочих органів Секцій;

3) Кружки: а) Звіти з засідань і діяльності кружків й їх органів, б) Голоси-кружків про діяльність Товариства;

4) Всячина;

5) Викази жертв на „Українське Педагогічне Товариство“.

VIII. Бібліографія.

*

*

*

„Учитель“, редагований по такій програмі, дав-би нам вкінци журнал, що злучив-би суспільність, школу, родину й інші просвітні товариства в одну гармонійну й солідарну цілість. Недостача такої гармонійної цілости впливає до тепер досить відємно на розвій нашої шкільної й освітньої справи. Тому й поява такого органа була-би безперечно в тій области важним національним прибутком. Такий орган сотворив-би спільну плятформу до порозуміння між школою (учительством), родиною й суспільністю. Бо як довго сї три найважнійші фактори не будуть спільно й гармонійно ділати, так довго наша шкільна й освітня справа не стане на твердім природнім ґрунті.

Іван Юцишин.

Проект на зміну державного шкільного закона з дня 14. мая 1869.

(Конець).

VI. Шкільна управа.

§. 77.

Найвисшою шкільною управою в державі є міністерство просвіти.

В усіх департаментах міністерства просвіти мусить мати кождий нарід своїх заступників в особах ріжних функціонерів.

Кождий нарід мусить мати бодай одного шефа якоїнебудь секції в міністерстві просвіти.

Міністерство просвіти управляє за посередництвом Народної Шкільної Ради тими народними школами, що їх заложила й удержує своїми фондами держава.

§. 78.

Найвисшою шкільною управою в краю є Народна Шкільна Рада.

Кождий нарід має свою власну Народну Шкільну Раду.

§. 79.

На чолі Народної Шкільної Ради стоїть президент, вибраний національною курією краевого сойму і затверджений цісарем на протяз шести лѣт. Поповний вибір з правила допускаємий.

Національна курія вибирає рівночасно заступника президента.

§. 80.

Президентом Народної Шкільної Ради може бути вибраний кожний професор університету, середньої школи, управитель і учитель народної школи, що заслужив ся високо своєю практичною й теоретичною працею на полі наукової педагогії.

§. 81.

Президент є в II. ранзі платні державних урядників, а заступник в III-тій.

Оба мають право до титулу: „Ексцелленція“.

По скінченім урядованю, коли не наступить поповний вибір, задержують оба свої платні і титули.

§. 82.

В склад Народної Шкільної Ради входять :

1. Президент,
2. Віцепрезидент,
3. Два представники університету,
4. Три представники середних шкіл (гімназій, реальних шкіл й учительських семінарій),
5. Два представники народних шкіл (учителів),
6. Два представники фахових шкіл,
7. Два представники кожного віроісповідання,
8. Два представники шкільних лікарів.

Жінки мають рівне право вибору на рівні з чоловіками.

§. 83.

Представників університету вибирає професорська колеґія;

Представників середних шкіл вибирають станові організації учителів середних шкіл;

Представників народнього учительства вибирають станові організації народнього учительства;

Представників фахових шкіл вибирають станові організації учителів фахових шкіл;

Представників духовенства вибирають станові організації катежитів;

Представників лікарів вибирають організації шкільних лікарів.

Про вибір кандидата рішають его незаперечені заслуги на полі шкільництва й наукової педагогії.

Всіх членів Народної Шкільної Ради затверджує цісар на 6 лѣт.

§. 84

Уряд члена Народньої Шкільної Ради безплатний; належать ся тільки службові дієти.

По скінченім періоді урядованя, коли не наступить поновний вибір, вертають члени до своїх звичайних обовязків. В часі урядованя вони вільні від службових обовязків.

§. 85.

Народня Шкільна Рада складаєть ся з трьох департаментів:

1. Середних шкіл
2. Народних шкіл
3. Фахових шкіл.

Кожний департамент розпадаєть ся на відповідні секції.

Шефами департаменту і секції для середних шкіл можуть бути тільки директори або учителі середних шкіл;

Шефами департаменту і секції для народних шкіл можуть бути тільки управителі або учителі народних шкіл;

Шефами департаментів і секції для фахових шкіл, можуть бути тільки управителі й учителі фахових шкіл.

§ 86.

Кандидатів на шефів департаментів і секцій вибирають кравві учительські конференції, а вибір предкладає Народня Шкільна Рада Міністри просвіти до затвердження.

§. 87.

Краввих інспекторів для середних, народних і фахових шкіл будуть вибирати кравві учительські конференції з тим, що для середних шкіл буде учитель середної школи, для народних, учитель народної школи а для фахових, учитель фахової школи.

Уряд краввого шкільного інспектора триває шість літ; поновний вибір допускаємий, навіть пожаданий.

Кандидатам без очевидних наукових заслуг на полі педагогії відмовить міністер просвіти з гори затвердження.

§. 88.

Краввий інспектор набирає свою учительську платню; крім того належать ся йому дієти в висоті подвійної учительської платні і вільна карта їзди.

По скінченім урядованю вертає інспектор до своїх службових обовязків, з задержанєм титулу, коли не наступить поновний вибір.

§. 89.

Кожний шкільний краввий інспектор є референтом Народної Шкільної Ради.

§. 90.

Урядничий персонал Народної Шкільної Ради мусить рекрутувати ся виключно з учительських кругів.

Тільки канцелярійний персонал становить тут виїмок.

До справ чисто адміністративної натури можна в виїмкових случаях покликати й політичних урядників.

§. 91.

Урядничий і канцелярійний персонал іменує сам президент Народньої Шкільної Ради.

§. 92.

Народними й місцевими школами в повіті управляє Народня повітова шкільна рада.

В її склад входять:

1. Представник громад,
2. Представник міста,
3. Представник віроісповіданя,
4. Три представники учительства,
5. Шкільний повітовий інспектор.

Представники громад і міста виходять із загального рівного, тайного й безпосередного вибору в повіті.

Представника віроісповіданя вибирає духовна організація.

Представників учительства вибирає повітова учительська конференція.

Шкільного інспектора вибирає повітова учительська конференція; мусить се бути заслужений чоловік на полі шкільництва. В противнім случаю може Народня Шкільна Рада заложити своє veto.

Вибір всіх членів важкий на шість літ; поновний вибір допускається, а шкільного інспектора навіть пожаданий.

§. 93.

Повітова шкільна рада вибирає з межі себе предсідателя абсолютною більшістю голосів.

Інспектор є членом і референтом повітової шкільної ради.

§. 94.

Уряд члена повітової шкільної ради безплатний; належать ся тільки відповідні дієти і звороти коштів подорожи.

§. 95.

Національним меншостям в повіті належать ся повноправні національні секції, що підлягають своїй Народній Шкільній Раді (пр. українська українській, польська польській і т. д.).

§. 96.

Народня Шкільна Рада підлягає Міністерству просвіти, а повітові шкільні ради Народній Шкільній Раді.

УІІ. Основуване й удержуване народних шкѣл.

§. 97.

Основуване й удержуване народних і мѣщанських шкѣл належить до держави і краѣв.

В тій ціли треба оснувати при Міністерстві Просвіти окремі державний фонд для народних шкѣл, а при Народних Шкѣльних Радах окремі краєвий фонд для народних шкѣл.

§. 98.

Державний і краєвий шкѣльний фонд творить ся із спеціальних державних або краєвих доходів і додатків до державних податків, накладаних на громади, двірські общари, повіти, міста і краѣ, капіталістів, фабрикантів і підприємців.

§. 99.

З державного або краєвого шкѣльного фонду оснують ся школи, будуєть ся шкѣльні будинки, заосмотрюєть ся школи в потрібні наукові прилади, виплачуєть ся учителям платні й емеритури і взагалі покриваєть ся усі видатки, звязані з народними школами.

§. 100.

Ніякий горожанин в державі не може бути вільний від податку в користь шкѣльного фонду.

§. 101.

Народна школа мусить бути всюди основана, де найдеть ся бодай 20 дітей у шкѣльнім віці, а коли до найближчої школи більше як 4 km дороги.

Де нема означеного числа дітей у шкѣльнім віці, належить таку оселю получить із школою, що не віддалена більше як 4 km від осідку шкѣльних дітей.

§. 102.

Для дітей, що працюють у фабриках або інших промислових заведеннях, а не можуть ходити до публичних народних шкѣл, обовязані властители фабрик самі або на спілку з сусідними фабрикантами, закладати самостійні школи, на основі приписів для публичних народних шкѣл.

§. 103.

Організаційні, наукові й виховнічі пляни для народних шкѣл виробляють краєві учительські конференції, користуючи ся матеріялами повітових учительських конференцій і наукових відділів при учительських становах товариствах (§§. 60, 61).

Зібрані матеріяли або готові пляни обробляють краєві конференції і подають до апробати Народній Шкѣльній Раді, котра уділяє вѣ по порозуміню з Міністерством просвіти.

По апробаті предкладає Народна Шкѣльна Рада готові проєкти Сеймови до ухвали, при чім національна курія має рішачий голос.

УІІІ. Приватні школи.

§. 104.

Приватні наукові заведеня для вчителів і вчительок можна основувати під такими умовами:

1. Статут і науковий план, як і кожда инша зміна, вимагають потвердження Міністерства освіти;

2. Директорами й учителями (вчительками) в тих заведенях можуть бути тільки ті особи, що мають відповідну кваліфікацію до навчання вчительських кандидатів. До того треба вказати ся образованием, приписаним для учителів середніх, міщанських або народних шкіл. На виїмки може дозволити міністер освіти, коли відповідну кваліфікацію доказано в инший спосіб.

Під тими самими умовами можна основувати такі вчительські семінарії, в котрих кандидати крім науки дістають також проживу, мешканє й удержанє.

§. 105.

Приватні заведеня для образования вчителів і вчительські семінарії можуть дістати від Міністерства освіти право видавати публичні свідоцтва під умовою, коли їх науковий план не різнить ся в своїй основі від наукових планів державних шкіл, коли директорів і учителів потвердила краєва шкільна власть, коли іспити зрілості будуть відбувати ся під проводом краєвого шкільного інспектора, без дозволу котрого не можна видати важного свідоцтва зрілості.

§. 106.

Приватні народні школи для дітей, що обовязані ходити до школи, і такі заведеня, в котрих діти мають мешканє й удержанє (виховуючі заведеня, бурси і т. д.) можна основувати під такими умовами:

1. Настоятелі й учителі мусять мати таку саму вчительську кваліфікацію, якої право вимагає від учителів публичних шкіл тої самої категорії;

2. Моральне поведенє настоятелів і учителів мусить бути без замітів;

3. Науковий план мусить відповідати найменше тм вимогам, що обовязують в публичних школах;

4. Устрій мусить бути такий, щоби не шкодив здоровлю дітей;

5. Про кожду зміну вчителів, наукового плану й помещеня школи треба повідомити шкільне начальство.

До кождого основаня приватної школи треба дозволу шкільної власти, якого не можна відмовити, коли вповнено умови наведені під 1), 2) 3) і 4).

§. 107.

Приватні заведеня стоять під контролею держави, а їх керманвчі відповідають за їх стан перед шкільними властями.

§. 108.

Приватні заведеня можуть дістати від Міністра освіти право видавати публичні свідоцтва, коли їх організація й науковий план відповідають

організації й меті наукового плану тих публичних шкіл, які вони мають заступати.

Коли такі школи відповідають потребам громади, то така громада може бути звільнена від обов'язку основання публичної школи.

В приватних школах, що не відповідають вже більше вимогам публичних шкіл, відбере шкільна власть право видавати публичні свідоцтва.

§. 109.

Приватні школи, що не придержують ся законів, або загрожують моралі, розв'яже шкільна власть.

§. 110.

Для учеників приватних або публичних народних шкіл можна товариствам і приватним особам основувати заведеня, в яких вони мають мешканє, удержанє й домашнє вихованє, як бурси, інтернати, притуки, захоронки і т. д., і коли вони успішно сповняють свою задачу, мають право домагати ся матеріяльної помочи із шкільних фондів.

Заведеня, що ширять між вихованками антидержавні тенденції або денационалізують молодіж, розв'яжуть шкільні власти і потягнуть їх оснувателів до відповідальности.

§. 111.

Виїмки від цих постанов прислужують таким приватним школам, що мають вести перед в досконаленю організації шкільництва й навчаня, коли великий реформатор-педагог є основателем школи, або коли є управителем є людина знана загально як знаток шкільництва, здібний реформатор і ініціатор, тоді може така школа оснувати ся на спеціальних організаційних, наукових і виховних плянах, однак під услівем, що вони будуть апробовані Народною Шкільною Радою і затверджені Міністром просвіти.

Така школа мусить мимо того піддати ся наглядови краєвих і повітових шкільних властей і служити законам розпорядків їх органів.

§. 112.

Коли висше згадана приватна школа (§. 111) сповняє совісно свою задачу і дійсно може служити зразком до наслідуваня, повинна держава й край прийти їй оснувателям з видимою матеріяльною підмогою і помагати їм дальше видосконалювати свої реформаторські ідеї й пляни.

§. 113.

Коли приватні народні школи з успіхом сповняють свою задачу, тоді держава або край повинні їх за згодою оснувателів перебирати на свій егат.

IX. Шкільні лікарі.

§. 114.

В кождім шкільнім повіті мусить находити ся шкільний лікар, до котрого належить нагляд над гігієною шкіль, навчання й виховання, здоров'єм шкільних дітей і учителів.

На одного шкільного лікаря не може припадати в повіті більше чим 60 громад.

Коли число громад в повіті перевищує цифру 60, тоді треба дати до такого повіта другого шкільного лікаря.

§. 115.

Шкільні лікарі крім медичних наук, мають здобути спеціальне фахове образование, про що рішисть окрема інструкція, яку видасть Міністер просвіти по порозумінню з медичними факультетами й державними або кравчими лікарськими організаціями.

§. 116.

Кожда шкільна дитина з початком шкільного року має піддати ся оглядинам шкільного лікаря.

Оглядини відбувають ся в місци замешканя родичів дитини.

Записки із спостережень над кожною дитиною пересилає лікар в урядовій дорозі управі школи з відповідними замітками.

§. 117.

До круга нагляду шкільного лікаря належить також купно ґрунтів під школи, будови й перебудови шкільних будинків, уладжене шкільних кімнат і все те, що належить до круга шкільної гігієни, здоров'я шкільних дітей і учителів.

§. 118.

На зазив шкільних властей обовязані шкільні лікарі брати участь в повітових і кравчих конференціях, та давати поради в справах фізичного виховання й шкільної гігієни, та взагалі інформувати про все, що входить в круг їх діяльності.

§. 119.

Шкільні лікарі є державними або кравчими урядниками і користують ся всіми правами державних або кравчих урядників.

Належать ся їм побори XI, X, IX, VIII і VII ой ранги державних урядників. відповідні активальні додатки і зворот дієт і коштів по дорожній в урядових справах.

Видатки на шкільних лікарів покриває державний або кравчий шкільний фонд

§. 120.

Щоб одержати посаду провізоричного шкільного лікаря треба вказати ся відповідною кваліфікацією і австрійським горожанством.

По двох літах практики слідує з уряду номінація на постійного шкільного лікаря.

Від уряду шкільного лікаря будуть виключені ті особи, що в наслідок засуду стратили виборче право до репрезентаційних інституцій.

§. 121.

Служба шкільного лікаря при публичних державних або краєвих школах триває повних 35 літ, з почисленням двох літ провізоричної служби, як лікарської практики.

§. 122.

Всі постійні й провізоричні лікарі, що мають відповідну кваліфікацію, вдови по них і сироти, мають право до емеритури і в тій справі треба поступати з ними по приписам, що обов'язують державних або краєвих урядників. Дволітний час провізоричної служби вчисляється також до емеритури.

Видатки на емеритуру для шкільних лікарів покриває державний або краєвий шкільний фонд.

§. 123.

В хвилину, вільних від службових обов'язків, можуть шкільні лікарі свobodно й без обмежень виконувати лікарську практику.

§. 124.

Шкільні лікарі залежні від шкільних властей, мусять отже пошувати ся розпорядкам шкільних властей і служити законних припоручень їх органів.

X. Додаткові приписи.

§. 125.

В межах отсего закона можуть краєві сойми ухвалювати відповідні краєві шкільні закони з увагою до місцевих обставин, а краєві шкільні власти можуть видавати потрібні інструкції й розпорядки.

Однак ані соймаи, ні краєвими шкільними властями не вільно ломати основних постанов сего закона.

§. 126.

З хвилею, коли увійде в жите отсей закон, тратить обов'язуючу силу основний державний закон про народні школи з дня 14. мая 1869. року.

Відповідно до того змінять краєві сойми краєве шкільне законодавство, що опирало ся на державнім законі з дня 14. мая 1869. року.

§. 127.

Переведење отсего закона в жите, видане спеціальних інструкцій для краєвих шкільних властей і приписів на переходовий час, належить до Міністерства просвіти.

III.

Аналітично-порівнююча частина.

Наш проєкт на зміну державного закону про народні школи основно ріжнить ся від державного шкільного закону з дня 14. мая 1869. року, так що до форми як і змісту.

Закон з 14. мая 1869. складаєть ся з двох частин і обіймає сім розділів разом з додатковими приписами. В нім 78 параграфів.

Наш проєкт творить одну цілість, обіймаючи десять розділів і 127 параграфів. Отже в нас прибули три нові розділи (VI, IX. і X.) і 49 параграфів, на які аложили ся пропоновані поправки, доповнена й зміни постанов існуючого закона, а також нові зовсім постанови, котрих не знає дотеперішній закон.

Для влєкшєня орієнтації читачів друкували ми всі пропоновані поправки, доповнєня й зміни існуючих постанов розстрілєним друком, а нові постанови, яких дотеперішній закон не знає, *похиленєм курсівом*. Незмінені параграфи, їх части або поодинокі постанови видруковані звичайним гармондом.

Так отже між нашим проєктом і існуючим законом багато ріжниць, на які ми хочемо тут звернути увагу читачів, вживаючи аналітично-порівнюючого методу.

I. Ціль і устрій школи.

Існуючий закон: Обіймає два відділи (1. народні й 2. міщанські школи) і 16 параграфів.

Наш проєкт: Обіймає також два відділи (1. народні й 2. міщанські школи) і 27 параграфів.

З існуючого закона:

(Народня школа)

а) незмінено §§. 2, 4, 10, 15 і 16.

§. 2. *існуючого закона* відповідає §. 2. *проєкта*.

§. 4. " " " §. 7. "

§. 10. " " " §. 21. "

§. 15. " " " §. 19. "

§. 16. " " " §. 20. "

б) поправлено, доповнено або змінєно §§. 1, 3, 5, 7, 9 і 11.

§. 1. *існуючого закона* відповідає §. 1. *проєкта*.

§. 3. " " " §. 4. "

§. 5. " " " §. 8. і 9. "

§. 7. " " " §. 12. "

§. 9. " " " §. 17. "

§. 11. " " " §. 13. "

в) пропущєно §§. 6, 8, 12, 13, як перестарілі й негідні з духом цілого нашого проєкта.

г) додано, як:

1) Доповнені й вьяснені першого параграфу (§. 1) існуючого закону §. 3. в проєкті. Ми виходимо з того погляду, що навчанє релїгї є в дїйсности системою вихованя, а не звичайним навчанєм предмета, як пр. географї, математики і т. д. Консеквентно отже не вмїщуємо науки релїгї як предмета межї науковимв предметами, щоби тим сильнїше й маркантнїше заакцентувати принцип, що релїгїя повинна бути системою морального вихованя, а не як дотепер, де з релїгї зроблено шабьоновий предмет навчаня, з повним їгнорованєм христїянського морального вихованя.

2) Введенє нових постанов, яких не знав існуючий закон, §§. 5, 6, 10, 11, 14, 15, 16 і 22. в проєкті

(Мїщанська школа)

а) змїнено, поправлено або доповнено §§. 17, 18 і 19.

§. 17. *існуючого закона* відповідає §. 23. *проєкта.*

§. 18. " " " §. 26. "

§. 19. " " " §. 27. "

б) додано, як введенє нових постанов, §. 24. в проєкті.

II. Про обовязок посиланя дїтий до школи.

Існуючий закон: Обїймає 6 параграфів (§§. 20—25) а *наш проєкт* 7 параграфів (§§. 28—34).

З існуючого закона:

а) незмїнено §§. 20, 22 і 24.

§. 20. *існуючого закона* відповідає §. 28. *проєкта.*

§. 22. " " " §. 31. "

§. 24. " " " §. 33. "

б) поправлено, доповнено або змїнено §§. 21 і 23.

§. 21. *існуючого закона* відповідає §. 29. *проєкта.*

§. 23. " " " §. 32. "

в) пропущено §. 25, як незгїдний з духом нашого проєкта.

г) додано §§. 30 і 34 в проєкті.

III. Про обрзованє народнього вчительства.

Існуючий закон творить одну цілість і обїймає 17 параграфів (§§. 26—42).

Наш проєкт складаєть ся з двох віддїлів (1. Учительські семїнарїї і 2. Педагогїчні факультети) і обїймає 21 параграфів (§§. 35—55).

З існуючого закона:

а) змїнено §§. 26 і 27.

§. 26. *існуючого закона* відповідає §. 35. *проєкта.*

§. 27. " " " §. 36. "

б) пропущено §§. 28, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 41 і 42.

в) Змодифіковані §§. 29, 30, 33, 35 і 37 ввійшли в нові постанови проєкта. Іменно:

§. 29.	<i>існуючого закону</i>	відповідає	§. 37.	<i>проєкта.</i>
§. 30.	"	"	§. 40. і 41.	"
§. 33.	"	"	§. 43.	"
§. 35.	"	"	§. 44.	"
§. 37.	"	"	§. 46.	"

г) додано, як нові постанови, котрих не знає існуючий закон, §§. 39, 42, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54 і 55. в проєкті.

IV. Дальше образоване вчительства.

Існуючий закон обіймає 5 параграфів (§§. 43—47) а *наш проєкт* 7 параграфів (§§. 56—62).

З існуючого закона:

а) поправлено, доповнено або змінено §§. 45, 46 і 47.

§. 45. *існуючого закона* відповідає §. 58. і 59. *проєкта.*

§. 46. " " " §. 60. і 61. "

§. 47. " " " §. 62. "

б) незміненими остали §§. 43 і 44. існуючого закона.

§. 43. *існуючого закона* відповідає §. 56. *проєкта.*

§. 44. " " " §. 57. "

V. Правні відносини вчительства.

Існуючий закон обіймає 11 параграфів (§§. 48—58) а *наш проєкт* 14 параграфів (§§. 63—76).

Тому, що правні відносини вчительства в державним шкільнім законі з дня 14. мая 1869. не були ясно визначені, не відповідали сучасним потребам шкільництва ані постулятам австрійського вчительства, ми пропустили зовсім V-тий розділ існуючого закона і дали відмінний V-тий розділ в проєкті, що вводить постанови, незнані в існуючій законі. З новостий того розділу належить особливо піднести: 1) стабілізацію з хвилею зложеня вчительського ієниту, 2) признанє вчителству характеру краєвих або державних урядників, 3) признанє вчителству платні найнижшх пяти рані державних урядників, 4) признанє 35-ти літ служби і 5) забезпечене кождому вчителеві його особистих вольностей і горожанських свобод.

VI. Шкільна управа.

Існуючий закон не має анальоґичного розділу.

Наш проєкт обіймає 20 параграфів (§§. 77—96). Оперли ми його на ідеї: 1) національної автономії, 2) виборного представництва всіх шкільних властей (за виімкою Міністерства просвіти) і їх органів з 3) виключенєм впливів політичних властей на шкільництво.

УІІ. Основуване й удержуване народних шкіл.

Істнующий закон складав ся з двох розділів (VI. „Основуване шкіл“ і VII. „Кошти народних шкіл і їх покритє“), і обіймав 9 параграфів (VI. „Основуване шкіл“ §§. 59—61, VII. „Кошти народних шкіл і їх покритє“ §§. 62—67).

Наш проєкт має один тільки розділ, зложений з 7-ми параграфів (§§. 97—103).

З істнующего закона §§. 59 і 60 ввійшли змодифіковані в наш проєкт.

§. 59. *істнующего закона* відповідає §. 101. *проєкта*.

§. 60. „ „ „ „ §. 102. „

Пропущено §§. 62, 63, 64, 65, 66 і 67, як не відповідаючі духови нашого проєкта.

В нашім проєкті здійсмаємо цілий тягар удержування народних шкіл з плечий наших громад і звалюємо його виключно на краї й державу, признаючи при тім виключно й рішаючу компетенцію педагогічним кругам (учителям) в справах організації шкільництва, системів навчання й вихованя.

УІІІ. Приватні школи.

В істнуючім законі становив сей розділ окрему (другу) часть і обіймав 6 параграфів (§§. 68—73).

Наш проєкт зробив з сеї части звичайний розділ (УІІІ) закона, що складаєть ся з 10-ти параграфів (§§. 104—113).

З істнующего закона:

а) не змінено §§. 68, 69, 70, 71, 72 і 73.

§. 68. *істнующего закона* відповідає §. 104. *проєкта*.

§. 69. „ „ „ „ §. 105. „

§. 70. „ „ „ „ §. 106. „

§. 71. „ „ „ „ §. 107. „

§. 72. „ „ „ „ §. 108. „

§. 73. „ „ „ „ §. 109. „

б) додано, як введене нових постанов, незнаних в істнуючім законі, §§. 110, 111, 112 і 113. в проєкті.

ІХ. Шкільні лікарі.

Істнующий закон не має аналогічного розділу.

Наш проєкт, зложений з 11-ти параграфів (§§. 114—124) вводить інституцію шкільних лікарів, загально признану педагогами, вихователями й учителями в усіх державах, краях і народів.

Х. Додаткові приписи.

Істнующий закон має аналогічні постанови, однак не підтягнув їх під окремий розділ. Там 5 параграфів (§§. 74—78).

Наш проєкт має тільки 3 параграфи (§§. 125—127), котрих постанови неідентичні з аналогічними істнующего закона.

Січень — Май, 1913.
